

Syndrom

Medlemsblad for Arbeidsmiljøskaddes Landsforening
Tilsluttet Norges Handikapforbund

ARBEIDSTILSYNET
Best.nr. 154 b
DEL 1

Melding om arbeidsrelatert sykdom eller skade
Veiledning for utfylling av skjemaet står på siste side
Del 1 sendes Direktoratet for arbeidstilsynet, Pb. 8103 Dep, 0032 Oslo.
Meldingen som gjelder arbeid på kontinentalsokkelen sendes Oljedirektoratet
Del 2 trygdekortets kopi
Del 3 pasientens kopi
Del 4 legens kopi

Persondata

Pasientens navn _____ Fødselsnr. _____
Pasientens adresse _____ Postnr. _____ Sted _____

Yrke og arbeidsgiver da skaden/den skadelige påvirkning fant sted (hvis flere)

Daværende yrke _____
Daværende arbeidsgiver _____
Daværende arbeidsgivers adresse _____ Postnr. _____ Str. _____

Er nåværende arbeidsgiver den samme som da påvirkning fant sted? Ja Nei

Diagnose og sykdoms-/skadeforløp
Diagnose(r) (Hoveddiagnose først, deretter) _____
Hvilke arbeidsmiljøfaktorer kan ha fremkalt sykdommen/skaden? _____
I Bare ved tilstander som skildres i anovariet: _____
Beskriv sykdoms-/skadeforløp og skadelige faktorer, datablad, arbeidsmiljørapport, skadeundersøktelse, etc. _____

Oppfølging
Blir kopi av meldingen (del 2) sendt trygdekontoret? Ja Nei
Saken er kjent for (kryss av): _____
Hvis yrkesskadetrygd eller -forsikring kan være berettiget, kryss av: _____
Er det etter meldende leges mening behov for oppfølging? Ja Usikker Nei E _____
Pasienten kan alltid selv ta kontakt med Arbeidsmiljøskaddes Landsforening _____
Arbeidsmiljøskaddes Landsforening oppfølging av enkeltsaker er avhengig av at pasienten samtykker i å bli tilknyttet ovenfor arbeidsgiver i forbindelse med saken. Undertegnede samtykker i at Arbeidsmiljøskaddes Landsforening refererer til mitt tilfelle med navns nevning dersom de tar kontakt med arbeidsgiver om saken.

Dato: _____ Navn: _____

Administrative opplysninger

Legens stilling: Bedriftslege Kommunelege Sykehuslege Allmennpraktiserende lege, spesialist i allmennmedisin Annen privatpraktiserende spesialist Annen stilling _____
Legens navn (stempel) _____

Skriv ikke her:

DANYK _____ SN 94 _____
DIAG. 1 _____ DIAG. 2 _____

AT-0154 b (Godkj. 0201) Elektronisk utgave

Syndrom

Medlemsblad for Arbeidsmiljøskaddes
Landsforening (A.L.F.)
Tilsluttet Norges Handikapforbund (NHF)

Besøksadresse:

Schweigaards gate 12

Postadresse:

Postboks 9217 Grønland, 0134 Oslo

Telefon 24 10 24 00

Telefaks 24 10 24 99

E-post helseskader@nhf.no

Kontaktperson i NHF: Ellen Trondsen

A.L.F.s internettside: www.alfnorge.no

Ansvarlige redaktør: A.L.F.s hovedstyre

Layout: Torill Older

Forsidebilder: Jonny Olsson,
Anthony Charles Thomas og Lise Nilsen

Trykk: Allservice AS

A.L.F.s hovedstyre:

Leder:

Lars Kristian Hille

Postboks 168, 4502 Mandal

Telefon 38 26 11 65

Telefaks 38 26 55 62

Mobil 91 30 88 73

Nestleder:

Oddvar Petersen

Bertramjordet 22, 1251 Oslo

Telefon 22 62 33 72

Mobil 91 82 74 28

Epost ns-elle@online.no

Styremedlemmer:

Frode Steen Gunstensen

Moen, 6440 Elnesvågen

Telefon 71 26 50 82

Telefaks 71 26 50 82

Mobil 99 74 66 72

Epost frodegunstensen@c2i.net

Unni Jensen

Bjørnebyveien 19 A, 7025 Trondheim

Telefon 72 55 98 01

Telefaks 72 55 98 01

Epost u_jensen@c2i.net

Jens Olav Solli

Gamle Sandvigs vei 21

4816 Kolbjørnsvik

Telefon 37 01 11 25

Mobil 90 60 12 33

Varamedlemmer:

Leif G. Morland

Venusveien 40, 9024 Tomasjord

Telefon 77 63 95 96

William Leonhardsen

Ferjegata 5, 3187 Horten

Telefon 33 04 42 10

Jan Arne Dammen

Revefaret 47, 3033 Drammen

Telefon 32 88 55 07

Mobil 90 59 31 53

Epost arnedamm@online.no

Geir Werner

Norderhovgt. 34, 0654 Oslo

Mobil 90 95 38 35

Tor Østby

Hovsvei 146 A, 1769 Halden

Telefon 69 18 32 68

Innhold

Er ansatte i industri og næringsliv mindreverdige?	3
800 dør hvert år	5
Konferanse om kjemisk helsefare	6
Deklareringsplikt på farlige kjemikalier	6
Få bukt med underrapporteringen	7
Dykkersaken	7
Fastlegerordningen	8
Sammendrag/oppsummering av A.L.F.s fagrådsmøter	10
Folk vegrer seg for bilverkstedjobb	11
Om å «banne i kjerka»	12
Toppkarakter til tiltak for yrkeshemmede	14
Tusener av yrkessyke nektes erstatning	15
Hadeland og Land tingrett	
– erstatningsansvar ved yrkessykdom	16
Tidsbegrenset uførestønad	19
Nytt fra lokallagene	23
Leserbrev	31

A.L.F.s hovedstyre

Leder Lars Kristian Hille
Medlem av fagrådet
Økonomi - administrativt ansvar

Nestleder Oddvar Petersen
Medlem av fagrådet
Media- og prosjektansvarlig

Styremedlem Frode Steen Gunstensen
Leder for redaksjonskomiteen

Styremedlem Unni Jensen
Likemannsansvarlig

Styremedlem Jens Olav Solli
Lokallagskontakt

Varamedlem Leif G. Morland
Internett ansvarlig

Varamedlem William Leonhardsen
Lokallagskontakt

Varamedlem Jan Arne Dammen
Medansvar i redaksjonskomiteen

Varamedlem Geir Werner

Varamedlem Tor Østby
Likemannsansvarlig

Er ansatte i industri og næringsliv mindreverdige?

Overskriften i dette innlegget burde uten videre kunne avfeies som tåpelig i et moderne samfunn, men jeg spør meg ofte selv: Er vi mindre verd?

Grunnlaget for en slik tenkning er åpenbar og jeg har vært innom dette området flere ganger før.

Våre medlemmer utsettes, og har vært utsatt, for kjemisk påvirkning med katastrofale følger i årtier. Mange tusen mennesker er døde og de gjenlevende sliter med enorme problemer. Ikke bare på det personlige og hjemlige plan i forhold til sin sykdom, men minst like mye i forhold til det offentlige helseapparat og verst av alt – i forhold til det offentlige utredningsapparat, og selvsagt i forhold til forsikringsselskapene.

Vi ser daglig eksempler på fullstendig mangel på kompetanse i det systemet som skulle utrede oss på et faglig og trygt grunnlag.

Jeg har ikke tall på de gangene jeg har fått informasjon om medlemmer som etter utredning sitter med diagnosen «depresjon og panikkangst». Som om det skulle være et eget stempel innen yrkesmedisin, som kan brukes om diagnostiseringen tar mer enn et gitt timetall. Vi har medlemmer som har fått med sin nærmeste families sykdom og problemer i sin egen diagnose.

Vi har spesialistlegeerklæringer som må trekkes tilbake fordi de er skrevet på et så sviktende grunnlag at man heller må snakke om bestillingsverk enn en medisinsk faglig utredning.

Og ikke minst har vi en offentlighet som møter dødsfall og sykdom innen

industri og næringsliv med en overdøvende taushet – også fra våre politikere og de fagmiljøer som skulle betjene disse feltene.

Hva er fakta?

Ifølge siste tall fra Arbeidstilsynet – og hvor man klart mener at tallene er for lave – gis følgende tall direkte relasjon til industri og næringsliv:

- 420 mennesker dør av luftveissykdommer – **hvert år**
- 300 mennesker dør av kreft – **hvert år**
- 10 000 mennesker utvikler yrkesrelatert astma eller KOLS – **hvert år**
- 1600 mennesker blir innlagt på sykehus med kjemisk sykdom – **hvert år**
- 6850 mennesker havner som trygdetilfeller – **hvert år**
- 1 600 000 arbeidsdager går tapt på grunn av yrkessykdom – **hvert år**
- 10% av den norske befolkning har hudlidelser som oppstår, eller blir forverret av kjemikalier i arbeidslivet.

Og ifølge riksrevisjonens gjennomgang av antatt døde på grunn av kjemisk påvirkning pr. år, så er disse nesten dobbelt så høye som Arbeidstilsynets tall.

Og om noen spør om jeg er forbannet så er svaret ubetinget ja – forbannet og frustrert.

Vi lever i et land som er verdens rikeste og med intensjoner om å bli verdensmester i omsorg for alle – utenfor Norges grenser – men i vår egen lille andedam er det ikke mye omtanke å spore for våre egne.

LEDEREN HAR ORDET

Lars Kristian Hille

Hva kan så gjøres – utenom å sutre?

Det er enkelt å svare på – vi må opprette fagmiljøer innen arbeidsmedisin på alle felter, med personer som er utdannet, kompetente og uten gammelmodige ideer og fordommer.

Vi må sørge for at det spres informasjon til primærhelsetjenesten og bedriftshelsetjenesten om overføring av tvilstilfeller til disse miljøer.

Vi må sørge for et Arbeidstilsyn som er faglig kompetent og oppdatert til å luke vekk alle kjemiske stoffer som gir helseproblemer.

Og ikke minst må vi få uavhengige granskingskommisjoner som kan vurdere hvert enkelt skadetilfelle i forhold til erstatning. Og ikke som i dag at forsikringsselskapene kan sitte med sin egen medisinske ekspertise å avvise skader som ikke eksisterende eller påført av andre årsaker. Og når dette ikke nytter henvise den enkelte til rettsvesenet som de vet klienten ikke har økonomi til likevel.

Jeg vil derfor sørge for at denne leder kommer samtlige medlemmer i Stortingets Sosialkomité i hende, med et lønnlig håp om at komiteens medlemmer som ansvarlige politikere vil ta til seg denne informasjonen og sørge for at problemet blir belyst og at de nødvendige tiltak blir satt i verk for å få en stopp på dette.

Jan Arne Dammen

Bjørken står der ribbet og falmet, den har mistet sin grønne prakt. Falmet og grå er stammens bark, og grenene er ribbet for alt.

Slik lyder første verset av «Bjørken» som er skrevet av William Gustavsen, og sier mye om den tiden vi er inne i nå. I en slik tid da kveldene blir lange kan medlemskap i foreningen bidra til å gjøre tiden lysere. Bare ved å stille opp på medlemsmøtene som blir arrangert, og som styrene rundt omkring i fylkeslagene legger ned mye arbeid i, er du med å bidra til det.

For den gang vi var i yrkeslivet hadde vi et nettverk rundt oss, uten at vi kanskje tenkte så mye på det. Men det var der, der f.eks. lunsjpausen var det sosiale samlingspunktet på dagen.

Men så, den dagen vi måtte kaste inn håndkleet på grunn av sykdommen/skaden, fra den dagen ble nettverket borte. Og vi var overlatt til oss selv og våre aller nærmeste. Her kommer A.L.F. inn som et viktig tilbud til våre medlemmer, til å komme sammen og knytte kontakter, til å bygge opp et nytt nettverk.

A.L.F. Buskerud har gått noe lenger, de startet opp med såkalte kafémøter i februar. Der møtes de en gang i uken for å komme ut av isolasjonen og treffe andre som er i samme båt. Dette blir en typisk «VINN – VINN» situasjon, ved at du får noe ved å treffe andre,

samtidig gir du jo også noe tilbake ved ditt nærvær. Selvtilliten og trivselen øker, noe som medvirker til at hverdagen blir lettere også på andre områder.

Hjelp deg selv og andre – møt opp på medlemsmøtene.

Snart jul . . .

Julen nærmer seg og som en liten julehilsen fra oss i redaksjonen, har vi funnet fram en god oppskrift som kan anbefales.

Steking av ribbe med sprø svor!

Trikset for å få ei god og saftig ribbe med sprø svor starter dagen før steking. Lag ruter til svor, det er lettest å skjære ruter når ribba er halvfrossen. Gni ribba inn med salt og pepper, pass på at krydderet kommer godt ned mellom svor og bein.

Legg ribba med svorsiden **NED** i ei langpanne med litt vann natten over. Det skal bare være vann slik at det dekker fettete. Dekk ribba til med aluminiumsfolie og sett den kjølig, så vil krydderet trekke inn i ribba og gi en bedre smak på kjøttet.

Også steikinga skal startes med svorsiden **NED**. Stek den slik i ca. 25 min, og om lag 230 grader. Snu nå ribba og legg en asjett under eller brett til aluminiumsfolien slik at ribba blir høyere på midten. Det er viktig at den er like høy på alle kanter får å få et jevnt stekeresultat.

Når ribba «blåser» opp og svoren sprekker, skrur du varmen litt ned, til om lag 200 grader. Steik nå i en drøy time hvis du bruker tynnribbe, dobbelt så lang tid hvis du bruker midtribbe.

Dersom du mot formodning ikke har fått sprø svor nå, kan du sette panna høyere i ovnen og øke temperaturen til 250 grader, eventuelt bruke grillen. Følg med så ikke svoren blir svidd. Hvis bare deler av ribba har fått sprø svor dekkes de til slik at de ikke blir brent!

Viktig: La ribba hvile i 20 minutter før du skjærer den opp og serverer den. Mens du venter kan du jo kjenne om juleølet er kaldt og akevitten er like god i år som i fjor. Og om du ikke skulle huske det, så er du ikke alene om akkurat det!

Lykke til!

Med dette ønsker vi deg og din familie en fin førjulstid og en riktig God Jul og Et godt Nyttår! Og vi møtes igjen i 2004!

800 dør hvert år

Hvert år dør om lag 800 nordmenn av kjemikalier de utsettes for på jobben. Opptil 10000 utvikler astma og KOLS. Tallene ryster Arbeidstilsynet, som varsler krafttak mot kjemisk helsefare.

Analysen utført av og for Direktoratet for arbeidstilsynet viser at svært mange arbeidstakere blir ofre for kjemiske og helseskadelige stoffer i jobbsammenheng:

- 420 dør av luftveissykdommer som astma og KOLS hvert år.
- Om lag 300 dør av kreft hvert år.
- Opptil 10000 utvikler yrkesrelatert astma eller KOLS hvert år.
- 1600 blir lagt inn på sykehus.
- 6850 årlige trygdetilfeller er relatert til giftstoffer i jobbsammenheng.
- 1,2 millioner arbeidsdager går tapt hvert år fordi arbeidstakere blir syke av arbeidsomgivelsene.

I tillegg har om lag 10 prosent av den norske befolkningen hudlidelser som har oppstått eller blitt forverret på grunn av kjemikalier i arbeidet.

Store skadetall

- Dette er dobbelt så mange som antallet døde i trafikken hvert år. Og det er mange ganger flere enn de som blir ofre for rene ulykker i arbeidslivet, sier Gry Koller i Arbeidstilsynet. Hun understreker at tallene sannsynligvis også er større, fordi rapporteringen på området er vanskelig.

- Her underrapporteres det ofte. Skadene relatert til kjemikalier utvikler seg over lang tid, og kan ofte være vanskelige å spore tilbake, sier Koller.

- Skadene folk pådrar seg når de utsettes for kjemisk helsefare, er skader de aldri blir kvitt. Når vi ser at opptil 10000 pådrar seg astma og KOLS hvert år, er dette 10000 mennesker som får sine liv redusert permanent. Det samme gjelder løsemiddelskadde og de som får hudlidelser. De blir et handikap de må leve med livet ut, sier Koller.

Starter storaksjon

I dag går Arbeidstilsynet til storaksjon i et forsøk på å komme problemet til livs. 10000 virksomheter med 110000 arbeidstakere skal besøkes eller informeres om den kjemiske helsefaren de utsettes for, og om hvilke tiltak som må til for å redusere skadeomfanget. Først ut er bilverkstedene, deretter verkstedindustrien, mekanisk industri, armert herdeplastindustri og grafisk industri.

- Hovedmålet er å øke kunnskapsnivået om kjemisk helsefare, og redusere sannsynligheten for at ansatte kan utvikle skader ved eksponering for kjemikalier. Vi gjennomgår kunnskapen, bedriftenes handlingsplan, verneutstyr og om farlige kjemiske stoffer kan byttes ut med mindre farlige stoffer. Der vi finner feil, må vi ta i bruk virkemidler som veiledning, pålegg, tvangsmulkt eller stansing, sier Koller.

- Det er for mange som blir syke eller dør på grunn av arbeidsmiljøet. I teorien skulle «arbeidsrelaterte sykdommer» bety «unn-

gåelige sykdommer». Årsakene til død er oftest sammensatt, men ved å redusere de arbeidsrelaterte faktorene vil både tidspunkt og årsak til død endres. Strengt tatt skal ingen behøve å bli syke eller dø på grunn av jobben. Derfor er forbedringspotensialet enormt, sier hun.

Glad for fokus

Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F) er ikke overrasket over de høye døds- og skadetallene Arbeidstilsynet presenterer.

- Vi tror de faktiske tallene er enda høyere, fordi vi vet at helsetjenesten er for dårlig til å rapportere inn, sier presseansvarlig Oddvar Petersen i A.L.F.

Interesseorganisasjonen setter pris på at myndighetene nå setter kjemihverdagen i arbeidslivet på dagsordenen.

- Vi er glade for alle tiltak som blir iverksatt, sier han.

Kilde: Kristoffer Egeberg og Asle Hansen, Dagbladet

Kommentar fra redaksjonen:

Tallet 800 som dør hvert år slik det kommer fram her er blitt moderert (nedtonet) av en eller annen grunn. Se Syndrom nr. 3-2002 der det i artikkelen til Oddvar Petersen kommer fram i Riksrevisjonens rapport (Dokument nr. 3:9 2001-2003) at det i følge analyser er 1300 dødsfall.

Og som det framkommer i begge artiklene er det ofte underrapportering. Skader relatert til kjemikalier utvikler seg over lang tid, og kan ofte være vanskelige å spore tilbake.

Konferanse om kjemisk helsefare

Arbeidstilsynet i Telemark, Vestfold og Buskerud hadde gleden av å invitere til konferanse om kjemisk helsefare med fokus på grafisk bransje, bilverksteder og mekanisk industri.

Konferansen ble avholdt i Tønsberg 24. oktober, som en del av Arbeidstilsynets kjemikampanje 2003-2004. Lignende konferanser holdes også andre steder i landet. Følg med i presse og still opp og marker A.L.F.

Konferansen inngår i europeisk arbeidsmiljøuke 2003, som skal markere starten på Arbeidstilsynets landsdekkende kampanje mot kjemisk helsefare. Kampanjens hovedmål er å øke kunnskapsnivået om kjemisk helsefare, og å redusere sannsynligheten for at arbeidstakere kan utvikle løsemiddelskader eller hud- og luftveislidelser ved eksponering for kjemikalier. Med slike arrangement ønsker vi å bidra til økt egenaktivitet i virksomhetene på dette området.

Det ble invitert spesielt ledere og verneombud i de aktuelle bransjer, verne- og helsepersonell, næringenes organisasjoner, men også andre interesserte var velkomne.

Av programmet:

- Europeisk uke og arbeidstilsynets kjemikampanje 2003-2004
v/Distriktssjef Ørnulf Halmrast, Arbeidstilsynet TeVeBu

- Kjemisk helsefare
- fremdeles en utfordring i norsk næringsliv?
*v/Halfrid Waage
Yrkesmedisinsk avdeling,
Sykehuset Telemark*
- Grafisk industri og helsepåvirkning av løsemidler
- utvikling over en 10-årsperiode
*v/Jon Storstein, bedriftslege,
spes. arbeidsmedisin,
Volvat BHT Buskerud*
- Tre sentrale «kjemiske» prosjekter i Bilbransjen
*v/Norges Bilbransjeforbund,
HMS-rådgiver
Hans R. Braathen*
- RIKTIG personlig verneutstyr
v/Steinar Auke, Univern AS

Red.

Høyklorerte kortkjedede parafiner (SCCP)

Oppkonsentreres i næringskjeden. Mulig fare for kreft. Meget giftige for vannlevende organismer.

Mykner i maling og bindemidler er hovedkilde i EU.

Deklareringsplikt på farlige kjemikalier

Farlige kjemiske stoffer og produkter som produseres eller innføres til Norge i mengder over 100 kilo per år for omsetning eller yrkesmessig bruk, skal deklarerer til Produktregisteret.

Opplysningene er viktige for å kunne beskytte arbeidstakere, forbrukere og miljøet mot skadelige helse-, og miljøeffekter. Det er derfor viktig at farlige kjemikalier som er deklareringspliktige, blir registrert i Produktregisteret.

Hvem skal sende inn deklarasjon?

Den som produserer eller først bringer i omsetning et kjemisk produkt på det norske markedet, er ansvarlig for å gi opplysninger til Produktregisteret. Den som er første ledd i omsetningen i Norge er deklarasjonspliktig.

Når skal deklarasjon sendes inn?

Innsending av deklarasjon for farlige kjemiske produkter må skje senest når omsetningen eller yrkesmessig bruk begynner i Norge. Av praktiske hensyn vil det være gunstig å sende inn deklarasjon til Produktregisteret i god tid før omsetning eller yrkesmessig bruk igangsettes.

Kilde: SFT

Få bukt med underrapporteringen

Fra 1. mars vil bedriftslegene bli omfattet av bestemmelsene om honorar ved melding om arbeidsrelatert sykdom.

Dette er det noe som på sikt kan få bukt på underrapporteringen av arbeidsrelatert sykdom blant bedriftslegene.

Det opplyser Direktoratet for arbeidstilsynet. Dermed vil alle leger bli stilt likt når det gjelder honorering av melding om arbeidsrelatert sykdom på skjema 154. Honoraret, som fastsettes av Arbeidstilsynet, er 150 kroner.

Oppmykning

Arbeidsmiljølovens § 22 pålegger leger å sende melding til Direktoratet for arbeidstilsynet når de behandler pasienter som lider av en arbeidsrelatert sykdom. Frem til nå har likevel bedriftslegene vært unntatt fra honorarordningen som ble innført av Direktoratet for arbeidstilsynet i 1980-årene.

- Tidligere var det vanlig at bedriftslegene enten var ansatt i en virksomhet eller ansatt i felleseordninger for bedriftshelsetjeneste. Det ble forutsatt at bedriftslegene skulle skrive meldinger i løpet av sin vanlige arbeidstid, som de allerede hadde betalt for.

I dag er forholdene annerledes. De fleste bedriftshelsetjenester og bedriftsleger opererer som selvstendig næringsdrivende, på lik linje med fastlegepraksiser. Dette er bakgrunnen for at bestemmelsene nå blir myket opp, sier overlege Axel Wannag i Arbeidstilsynet.

Kan melde skader

Ved den siste revisjonen av skjema 154 for to år siden, ble det åpnet for at leger også kunne melde fra om arbeidsskader.

- En lege har ikke har plikt til å melde fra om arbeidsskader. Men i noen tilfeller kan det være aktuelt å drøfte arbeidsskader med myndighetene, og det får man muligheten til nå, opplyser Axel Wannag, som samtidig gjør oppmerksom på at Arbeidstilsynet ikke honorerer slike skademeldinger.

Skjema 154 bestilles fritt fra Arbeidstilsynet
Postboks 8103 Dep.
0032 Oslo
telefon 22 95 70 00.

Red.

Dykkersaken

Dykkersaken i Brennpunkt den 07.10.03 avslørte et spill med menneskers liv og helse.

Programmet avslørte den hittil ukjente historien om hvordan dykkere ble brukt som forsøkskaniner i livsfarlige eksperimenter i Nordsjøen. Forsøksdykk ned til 360 meter har gjort flere uføre for livet.

Fra 1980-tallet og fram til 2002 er en lang rekke dykkere blitt utsatt for farlige eksperimenter i dypvannsdykking. Dykkene ble finansiert av store oljeselskaper som var avhengige av at dykkere kunne operere på svært store dyp. Til tross for at de ansvarlige fikk informasjon om at dykkerne ble skadet av forsøkene, valgte de å fortsette. Flere som ble skadet fikk ikke beskjed om hva som hadde

skjedd før lenge etter at dykkene var avsluttet.

Stadig nye dykk

Siden 1970-tallet er det foretatt minst 11 forsøksdykk av denne typen i Norge – det siste så sent som i fjor. Flere titalls dykkere har vært involvert. Til tross for at de ansvarlige har visst om at forsøksdykkere ble alvorlig skadet, er det aldri foretatt noen un-

dersøkelser av omfanget av skadene. Flere av dem er blitt uføre av skadene de ble påført.

Allerede for fem år siden fortalte Brennpunkt om den tragiske skjebnen til nordsjødykkerne – om hvordan jakten på oljemilliarer på den livsfarlige arbeidsplassen hadde ødelagt livet til mange av dem. For flere endte det med selvmord. Nordsjødykkerne har mye av æren for det norske oljeeventyret, og den eventyrlige rikdommen som er blitt Norge til del. Brennpunkt avslørte nok et mørkt kapittel i Olje-Norges kyniske utnyttelse av dykkerne.

Red.

Årets EXTRA-midler fordelt

Arbeidsmiljøskaddes Landsforening og MS-Forbundets felles forskningsprosjekt «ORGANOFOSFATER OG HELSESKADER» ble tilgodesett med kun kr. 50.000 av en søknadsum på totalt kr. 1.018.800 for 2004.

Prosjektet er beregnet til en total kostnad på kr. 2.072.000 over tre år. Prosjektet er tiltenkt utført i regi av St. Olavs Hospital, Arbeidsmedisinsk avdeling med overlege professor Bjørn Hilt som leder.

Av nestleder Oddvar Petersen

Årsaken til kuttet i søknadsbeløpet er det vanskelig å fremsette noen forklaring på, i og med at tilsagnsbrevet fra Helse og Rehabilitering med eventuell begrunnelse ikke er mottatt i skrivende stund.

Tross alt kan man kanskje være fornøyd med at prosjektet ikke er forkastet av behandlingsutvalget,

men at de har funnet prosjektet interessant nok til å bevilge kr. 50.000.

Hvis man skal tillate seg å fremsette noen tanker om årsaken, uten å ha lest begrunnelsen, så tror jeg at midlene er tiltenkt brukt til et mer omfattende forprosjekt som kan gi en fullstendig prosjektbeskrivelse, da hele forskningsprosjektet er et sammensatt kompleks

av spørsmål fagfolk skal prøve å finne svar på.

Prosjektets betydning

Per i dag er det svært lite dokumentasjon på feltet organofosfater og hvilken betydning disse har for yrkesrelaterte skader og nevrologiske sykdommer. Det er betenkelig at spesielt mange yrkesutøvere som er eksponert for denne stoffgruppen har symptomer på eller har fått diagnosen multippel sklerose (MS), uten at mulige effekter av organofosfater har vært vurdert.

Prosjektet vil få en stor betydning for diagnostisering og mulig forebygging av sykdommen MS og lignende mer uklare tilstander i fremtiden.

Fastlegerordningen

Ordningen med fastlege har nå vart i to år. Har den svart til forventningene? Et av målene var at lege og pasient skulle bli bedre kjent, og dermed en bedre medisinsk behandling.

Av Jan Arne Dammen

Men faren er at man kan bli for godt kjent, slik at legen blir overfladisk. Vi som er skadet av løsemidler/kjemikalier kan bli ofrene av det. For farene for å stille feil diagnose er der, da det kan bli en selvfølgelighet at den svekkede helsen skyldes løsemiddelskaden. Eksempelvis kan din kroniske bronkitt hindre at en hjertesykdom ikke blir oppdaget før den

slår ut i et hjerteinfarkt. Den kroniske tilstanden vi er i får gjerne «skylda» for det nye som dukker opp. Det er enkelt, det er raskt, men svært uheldig!

Man står altså i fare for ikke å ta andre signaler, dette gjelder også for oss pasienter. Vi henger det rett og slett på samme knaggen. Dette er en ting man bør være oppmerksom på, og får du ikke de undersøkelsene som du føler vil gi deg tryggheten som du fortjener, har jeg et råd: Bytt fastlege!

Slik bytter du

Du har rett til å bytte fastlege inntil 2 ganger pr. kalenderår. Flytter du til en annen kommune og av den grunn bytter fastlege,

kommer det byttet i tillegg til de to andre.

Flytter du tilbake til kommunen innen 3 år, har du krav på, dersom du ønsker det, å komme på din tidligere fastleges liste, selv om den er fulltegnet.

Du har også mulighet til å velge fastlege hvor som helst i landet.

Ønsker du mer informasjon finner du mer på Internett:

www.fastlegeordningen.dep.no eller kontakt trygdekontoret i din kommune.

Ved å ringe fastlegekontoret
810 59 500

kan du enkelt foreta bytte.

Her kommer likemannsbåten med en liten julehilsen

Nå har vi julen her igjen, ja tiden flyr. Vi stresser rundt og skal finne på presanger og hilsener som aldri før. Kanskje vi skal stoppe opp litt og ta en telefon eller ta en tur innom en eller flere som trenger litt oppmuntring og selskap. Det er kanskje en stor gave og oppmuntring som en/ flere av våre medlemmer/medmennesker vil sette stor pris på.

Vil med dette også takke de av våre lokallag som har skrevet til oss og fortalt om sine likemannstreff, møter og turer, vil også be-

rømme og takke våre likemenn over hele landet for sin innsats for å hjelpe sine medmennesker i hverdagen.

Handikapforbundet hadde et likemannskurs her i høst og vi i hovedstyret var så heldig og få med Tor Østby på dette kurset, så på nyåret får dere høre fra han også i denne spalten.

Så vil vi ønske dere alle en god jul og godt nyttår og en god seilas i likemannsbåten.

Hilsen Unni

Likemannsvisa

Mel: «Når en liten mus skal ut å gå...»

*Når en likemann skal ut å gå,
må han se seg for å passe på.*

*Det er mange farer over alt,
det er solskinn, regn og vind,
og det er surt og kaldt.*

*Det er salt og søtt,
det er hardt og bløtt,
det kan ende nokså sprøtt.*

*Derfor gå på kurs, bli motivert,
bli bevisst og ikke vær sjenert.
Ha respekt for valg som andre tar,
husk at taushetsplikt er no'
som alle sammen har!
Følg du reglene,
og du skal få se,
du får kanskje flere med.*

*Det er mange her som trenger deg,
derfor må du ei gå trøtt og lei.*

*Tenk på likemannsvisjonene,
og slå an de gode, positive tonene.*

*Vi kan derfor si,
sett i gang å bli
likemann på flexiti.*

*Hjelp til selvhjelp, det er det vi vil,
og vi håper alle får det til!*

*Ærlig, åpen, klar og interessert,
ikke lat som om du allting
både kan og vet.*

*Kanskje blir det deg,
kanskje blir det meg,
kanskje blir det trall-lall-lei.*

*Bruk deg selv og det du har erfart,
det kan hjelpe andre, det er klart.*

*Lytt til hva den andre part vil si,
Det er viktig hvis det trygghet
og kontakt skal bli.*

*Hvis du ærlig er,
åpen, ikke sær,
så kom å bli med her.*

«Rare vers, rim på tvers»
av Sissel Havnå

Sammendrag/oppsummering av A.L.Fs fagrådsmøter 19. juni og 15. september ang. organofosfater

Fagrådet er fornøyd med Dagbladets reportasjeserie om eksponering for hydraulikkoljer og turbinoljer og mulige helseskader som følge av dette. Arbeidervern nr. 4/2003 har også en anerkjennelse av denne journalistikk.

STAMI har laget en oversikt over helse – effekter knyttet til yrkeseksponering for organofosfater (www.stami.no/filestore/030519utredning_hydraulikkolje.pdf).

Fagrådet synes at dette er et godt startgrunnlag når det gjelder helseeffekter.

Fagrådet er også tilfreds med at Direktoratet for arbeidstilsynet og Oljedirektoratet avholdt en rundebordkonferanse 3. juni med tittel «Organofosfater – en trussel mot arbeidstakernes helse». En oppsummering av konferansen med statusbeskrivelse og handlingsalternativer er utarbeidet av SINTEF (http://npd.no/Norsk/emner/HMS/organofosfater_konf_sak.htm).

Rapporten peker bl.a. på følgende mangler på kunnskapssiden:

- Kunnskap om hvilke organofosfater som inngår i hydraulikkoljer, og i hvilke mengder.
- Kunnskap om bruk av adekvat utstyr under drift/vedlikehold som reduserer eksponeringsrisiko.
- Kunnskap om eksponering for organofosfater. Termisk stabilitet/dekomponering av produktene.
- Mikrobiell vekst i systemene som kan forårsake endret eksponering.
- Bidrag fra lavgradig, langvarig eksponering pga. organo-

fosfater som brannhemmere i sengeklær, kjeledresser, møbler etc.

Det foreligger hos Arbeidsmiljøskaddes landsforening en oversikt over ca 230 personer som setter sin sykdom i forbindelse med organofosfateksponering.

En faglig vurdering av dette datagrunnlaget mangler.

Listen er ikke komplett, og det er i dag vanskelig å trekke bastante konklusjoner. A.L.F støtter konklusjonen fra rundebordkonferansen om at det er viktig å komme i gang med samordnende tiltak på mange områder så snart som mulig.

Spesielt viktig, som A.L.F ser det, er tiltak rettet mot en oppgradering av kunnskapene om organofosfater hos primærhelsetjenesten og rådgivende leger i Trygde-etaten. Svært mange personer opplever at de ikke blir hørt eller trodd, eller at fastlegen ikke mistenker at plagene/symptomene kan være yrkesrelaterte med det resultatet at henvisning til spesialist i arbeidsmedisin blir utelatt.

På de to ekstraordinære fagrådsmøtene ble det vedtatt å fremme følgende forslag:

- Myndighetene må følge opp med ressurser til å utvide kapasiteten og kompetansen i de yrkesmedisinske avdelingene og forskningsmiljøene på universitetene.
- Myndighetene må sørge for at ett miljø får ansvaret for koordinering av aktivitetene, slik at man unngår for mye dobbeltarbeid og får utnyttet ressursene optimalt.
- A.L.F mener at Trondheimsmiljøet (Arbeidsmedisinsk av-

deling, St. Olavs Hospital, SINTEF og NTNU) har den bredeste kompetansen til å koordinere aktiviteten. A.L.F ber Arbeidsmedisinsk avdeling St. Olavs Hospital utarbeide et forslag til prosjektsøknad for koordinering av videre arbeid med de personer som har tatt kontakt med A.L.F/Dagbladet.

- Det bør lages særordninger for de som har meldt seg til A.L.F med mistanke om helseplager relatert til organofosfater, slik at de kan kobles direkte til de arbeidsmedisinske avdelingene uten henvisning fra fastlege.
- Det er viktig at myndighetene hurtig signaliserer sin styring av dette. Flere personer som mener at de er eksponert for organofosfater er ivrige på at noe skjer, og flere fagmiljøer har startet med aktiviteter uten at en koordinering er avklart.

Fagrådet poengterte klart at det nå er viktig å komme i gang med samkjørte utredninger slik at de pasienter det gjelder føler at det skjer noe systematisk for å klarlegge mulige sammenhenger mellom eksponering for organofosfater i turbin og hydraulikkoljer og de plager/symptomer de har. Myndighetene viste ved bl.a. å avholde en rundebordkonferanse at de tok signalene som Dagbladet formidlet alvorlig. En samkjørt arbeidsmedisinsk oppfølging er imidlertid tvingende nødvendig for å være troverdig.

Oslo 14. oktober 2003

*Advokat Roger Foyen,
fagrådsleder*

Lars Kristian Hille, leder ALF

Folk vegrer seg for bilverkstedjobb

Foto: Jonny Olsson

Bilverkstedet Bilskade og lakk satser på sikkerhet mot farlige kjemikalier.

Eier Lasse Løw tror ikke folk vil jobbe for et verksted som ikke setter sikkerheten i høysetet.

- I dag blir det verre og verre å få folk til å begynne i bilbransjen. Både foreldre og de unge selv er redde for kjemikaliene de utsetter seg for. Det har vært et stort problem for bransjen, sier Lasse Løw. Verkstedet hans i Oslo driver biloppretting og lakkering for flere bilforhandlere og forsikringselskaper.

Etter over 20 år i bransjen har han opplevd at flere venner og kolleger har blitt skadet eller fått livet forkortet på grunn av kjemikaliene de har jobbet med.

- I dag er vi veldig miljøbevisste. Topp moderne ventilasjon fjerner alle farlige avgasser. Verneutstyret brukes konsekvent, sier han.

Lakkerer Jan Vidar Semb har vært i faget i 25 år.

- Jeg har et ønske om å oppleve litt av pensjonsalderen, og har hele veien vært veldig bevisst på farene jeg har utsatt meg for. Mye er opp til en sjøl – at man følger påleggene og bruker det verneutstyret man har tilgjengelig. Det har med holdninger å gjøre, sier han.

Semb forteller at familie og venner stadig viser sin bekymring for at han skal ta skade av jobben. Det motiverer ham til å ta alle forholdsregler.

- I dag er ventilasjonen så god at jeg ikke kan lukte lakken når jeg står og jobber. Men uansett bruker jeg alltid hansker og friskluftsmaske når jeg jobber, sier han.

*Kilde:
Kristoffer Egeberg, Dagbladet*

Nytt grunnbeløp i folketrygden

Nærmere 1 million pensjonister fikk etterbetaling i juli. Men hva var det egentlig som ble utbetalt?

Stortinget fastesatte 19. juni 2003 at grunnbeløpet i folketrygden skulle øke fra 54 170 kroner til 56 861 kroner. Økningen gjaldt fra 1. mai 2003. Før Stortinget vedtok grunnbeløpet var det forhandlinger mellom LO, FFO, Norsk Pensjonistforbund og Regjeringen.

Økningen i grunnbeløpet gjør at pensjonene blir regulert minst på linje med forventet lønnsvekst i samsvar med nye retningslinjer for fastsetting av grunnbeløpet. Dette gir en gjennomsnittlig økning i grunnbeløpet fra 2002 til 2003 på 5,13 %, inkludert etterregulering fra 2001 på 0,6 % og fra 2002 på 0,5 %.

Når grunnbeløpet øker, medfører det økning i utbetalingen av bl.a. grunnpensjon, særtillegg og tilleggspensjon. Fra 1. mai 2003 var det en spesiell økning for gifte og samboende pensjonister ved at grunnpensjonen økte fra 75 % til 80 % av grunnbeløpet. Dette medførte en økning for den enkelte på 237 kroner pr. måned.

j.a.d.

Fall mellom stoler

Det er en gruppe mennesker som har en ting til felles, de er blitt skadet på arbeidsplassen av løsemidler eller kjemikalier. Noe som har medført at de har fått livet ødelagt, ikke bare sitt eget, men hele familier er berørt. Noen har falt igjennom alle de stoler det går an å ramle i mellom, slik at de ikke har fått noen som helst erstatning for den skaden de er påført.

En grunn kan være at trykdekontoret har satt skaden til under 15 %!

Andre har fått påvist skaden før 1990 da loven om yrkesskadeforsikring kom.

Dårlig forsikringsordninger blant selvstendig næringsdrivende har også vært tilfelle. Men en ting har de felles, og det er bitterheten, bitterheten med at de har fått livet ødelagt på jobben uten noen form for beklagelse eller oppreisning fra noen part.

Hva kan gjøres for denne gruppen? Kan staten bidra med noe? Billighetserstatning burde kanskje være en mulighet for disse?

Har noen erfaringer eller kunnskaper om dette, del det med andre. Ta kontakt med redaksjonen.

j.a.d.

Om å «banne i kjerka»

Som mangeårig medlem i LFFL og nå medlem i A.L.F etter navneskifte, er det en del ting som både forundrer og provoserer meg sterkt.

For den som måtte være ukjent med en av vår tids svøper – nemlig forkortelsene for alt mellom himmel og jord – kan jeg innledningsvis si at:

LFFL står for Landsforeningen for Løsemiddelskadde og foreningen skiftet navn til A.L.F som står for Arbeidsmiljøskaddes Landsforening – for kort tid siden.

Det har dessverre vist seg at løsemidler bare var en liten del av det giftapparat som ødelegger og dreper tusenvis av mennesker i det norske samfunn hvert år .

Kjemiske stoffer står for en hoveddel av dødsfall og skader, og det var derfor en logisk og nødvendig grunn for foreningen å skifte navn.

Bruken og kjennskapet til disse produktene virker å være helt ute av kontroll. Dette fremkommer

bl.a. i den gjennomgang som Riksrevisjonen gjennomførte ganske nylig.

I tidligere tider (for noen få år siden) mente de fleste av oss at det var private kapitalister som var hensynsløse nok til å bruke stoffer som var helseskadelige og drepende i industri og næringsliv – for å oppnå profitt – uten hensyn til hvem det gikk ut over.

Situasjonen i dag er i mine øyne at det skjer like mange skader/dødsfall i offentlige virksomheter under stat, fylkes- og kommune ansvar, hvor en nærmest uhemmet bruk av kjemiske produkter allerede har kostet mange ansatte helsemessig ubotelige skader, for å ikke snakke om det miljø som barn og eldre skal oppholde seg i til daglig, i skole og eldreomsorg.

ALLE som rammes av slike skader – enten de som overlever med astma, allergi, svekket hukommelse, kreft og andre lidelser, eller de etterlatte – vet at de som ble skadet gjorde jobben som kostet dem helsen – for et bedre samfunn for oss alle – i samfunnets tjeneste.

Tegn abonnement på SYNDROM

Tidskrift for Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F)

Navn _____

Adresse _____

Postnr/-sted _____

Fire utgaver i året. Abonnementspris kr 100,- pr. år.

Utgivelser: 30. mars, 30. juni, 30. september og 15. desember

Sendes A.L.F, Postboks 9217 Grønland, 0134 Oslo

I våre medlemsrekker har vi et stort antall medlemmer som i tillegg til å utføre sitt daglige arbeid i industri og næringsliv, også har gjort en stor innsats innen de respektive foretaks fagforeninger.

Det som har forundret meg er at når et medlem i et fagforbund blir syk – og hevet over tvil på grunn av sin arbeidsinnsats – har reaksjonen fra disse forbund vært nesten lik null.

Og det har gjort meg skikkelig forbannet, rett og slett fordi at om noen skulle stått på barrikadene for å ivareta sine medlemmers rettigheter og helse – så burde det jo nettopp vært den enkeltes fagforbund.

Og la meg tilføye – med unntak av noen få lokale tillitsvalgte – er responsen å regne som null.

Dette er blitt en bitterpille å svelge for mange som har slitt og stått trofast på barrikadene for sine respektive fagforbund, og for de mange medlemmer som trofast har betalt sin kontingent til forbundene gjennom et langt liv.

Fagforeningsmedlemmer er noe av det mest lojale man kan finne i samfunnet, og nettopp derfor er det kanskje at klagene har vært lavmælte og til dels fraværende – offentlig – det har vært som «å banne i kjerka» å klage på et fagforbund.

Husk krigen – husk de harde tretti og førti åra – husk industrialisering og kapitalisme – husk fagforeninga - *det er oss det.*

Også legestanden og helsemyndigheter har unnlatt nesten fullstendig å ta spesialiseringssoppgavene for å møte denne pesten på alvor.

Vi har en del allmennpraktikere og leger med arbeidsmedisin som spesialitet utover i distriktene, som har jobbet seg flate for våre medlemmer, og som har møtt veggen – faglig, når sakene flyttes til utredningsenheter.

Og for de pasienter som har orket å holde ut mange års kamp med de forskjellige offentlige instanser, så har det som regel vist seg at allmennlegen – med sine kunnskaper om både medisin og lokale forhold – hadde rett helt fra begynnelsen, og det kunne vært spart enorme beløp ved nettopp å sikre og bruke allmennhelse- og bedriftshelsetjenestene.

Våre politikere har stilltiende godtatt at det dør 1300 mennesker hvert år på grunn av forgiftning, og det virker av og til som om dette regnes som en akseptabel pris for å holde hjulene i gang, men det er helt hårreisende at dette skjer.

Jeg håper fortsatt at det skal være politikere og ansvarlige innen helse/kontrollsektoren som etter hvert tar dette på alvor – og da mener jeg med det alvor som et så alvorlige samfunnsproblem fortjener.

Håpet er det eneste vi kan klamre oss til – troen er det nok verre med.

Observer

Hvordan har du det?

Ja, hvordan har du det? Jo, takk bare bra, sies det. Dette er noe vi både hører og sier omtrent daglig.

Men kanskje er ikke alt sammen bare bra. Men du vil vel ikke «plage» noen med dine små og store problemer, derfor «jo takk, bare bra!».

Tenk om du kunne begynne å tørre å være åpen, si det som det er, hvis du har problemer. Kanskje er den personen som spør oppriktig glad i deg og vil kunne være en god støtte. En som vil høre på deg, hjelpe deg, men når svaret alltid er «jo, takk bare bra!» er det ikke godt å forstå at du sliter med ett eller annet.

Det kan være at du sliter med ett praktisk problem, som kan være enkelt for bl.a. naboen din å hjelpe til med, men han må jo først vite at du trenger, og *vil ha* hjelp.

Alle vil vi vel hjelpe til med det vi kan bidra med, også du. Men også du må få vite at jeg trenger din støtte for at du kan bidra.

Hva om vi begynner å spørre «Hvordan har du det, *egentlig?*»

j.a.d.

Toppkarakter til tiltak for yrkeshemmede

35 prosent av yrkeshemmede som deltar i Aetat arbeidsmarkedstiltak, «Arbeid med bistand», får fast jobb.

Oppfølging

Aetat startet «Arbeid med bistand» (AB) i 1993, og i fjor deltok 3640 yrkeshemmede. I stedet for å bli plassert i skjermete stillinger, integreres de i det vanlige arbeidslivet. Hver enkelt får individuell oppfølging av en tilrettelegger som hjelper dem med å finne en passende jobb og følger dem opp når de kommer i arbeid. Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) har på oppdrag fra Aetat evaluert tiltaket. Forsker Øystein Spjelkavik forteller at alle parter vinner på AB- opplegget.

- Alternativet for deltagerne ville vært en varig trygd løøsning. Derfor er det gledelig at tilretteleggerne klarer å få de yrkeshemmede ut i vanlig, lønnet arbeid. 93 prosent av deltagerne i undersøkelsen sier at de trives godt i jobben, og 71 prosent mener de har fått bedre muligheter på jobbmarkedet. At yrkeshemmede kommer seg ut i arbeid, betyr dessuten lavere trygdeutgifter for staten, sier Spjelkavik.

Hver deltager koster 6000 kroner i måneden, mot 8100 kroner i vanlig trygd. I tillegg sparer staten store utgifter på de som får fast jobb og ikke lenger har behov for trygd i det hele tatt.

Tilbudet går primært til de som har størst problemer med å skaffe seg jobb selv. Utviklingshemmede og mennesker med psykiske lidelser er de to største gruppene. Det tar i gjennomsnitt tre måneder før de får en jobb, og de går gradvis over fra trygd til vanlig lønn. Deltagerne plukkes

ut hos Aetat lokalt, og flere steder er det lange køer for å få plass.

Føler trygghet

- Dette er personer som har gått fra det ene til det andre, og som er lykkelige over å få personlig assistanse over tid. Det skaper trygghet. Tidligere var det en lang og trinnvis prosess å få yrkeshemmede ut i arbeidslivet. Gjennom «Arbeid med bistand» kommer de rett ut arbeidslivet, og det har vist seg å være mer effektivt. Arbeidslivet virker mindre farlig på den måten, forteller Spjelkavik.

Arbeidsdirektør Inger-Johanne Stokke er veldig fornøyd. Det som overrasker henne mest, er at hele 96 prosent av arbeidsgiverne synes de yrkeshemmede gjør en veldig god eller tilfredsstillende jobb.

- Tatt i betraktning av at det dreier seg om en vanskelig målgruppe, er det en del arbeidsgivere som er

skeptiske til å ansette dem. Men arbeidsgiverne som deltar i «Arbeid med bistand», sier at tilretteleggeren skaper et sikkerhetsnett for alle parter. Aetat dekker lønnsutgiftene til tilretteleggerne, og arbeidsgiverne har derfor ingen ekstrautgifter, sier Stokke.

Privat sektor

Hver deltager får være med i opplegget i inntil tre år. I løpet av den tiden får 35 prosent fast jobb. Det er privat sektor som tilbyr flest deltagere fast ansettelse.

- Jeg skulle gjerne ha sett at det offentlige i større grad følger opp, men årsaken til at færre får fast jobb i offentlige stillinger har nok å gjøre med manglende budsjettmidler og rigide ansettelsesprinsipper, sier Stokke. Aetat ser nå på mulighetene for å utvide tiltaket.

Kilde:

Frøydis Braathen, Aftenposten

Gledelig nytt!

EU-kommisjonen har nå bestemt at løsemiddelskader skal bli likestilt med andre yrkessykdommer.

Løsemiddelskader dreier seg om hjerneskadene og nerveskadene. Etter en revisjon av den europeiske listen over yrkessykdommer har EU bestemt at disse skadene skal bli godkjent som yrkessykdommer.

Dette er resultatet av en lang prosess, anført av de nordiske landene med støtte fra Nederland og Tyskland.

Hva vil dette si for alle løsemiddelskadde i Norge – de som allerede er blitt skadet, og de som blir skadet i fremtiden? Når dette kommer inn i Norges lover er ikke godt å si, men vi får bare håpe på bedre tider.

Tusener av yrkessyke nektes erstatning

Oslo (ANB): Transportarbeidere, sykepleiere og ansatte innen bygg og anlegg er blant dem som sliter mest med belastningsskader. Men i Norge regnes ikke slike plager som en yrkessykdom.

- Dette er en ganske spesiell lovgivning i verdenssammenheng, sier overlege dr. med. Bo Veiersted ved Statens arbeidsmiljøinstitutt til Dagsavisen.

Trolig er mellom 50.000 og 100.000 nordmenn til enhver tid plaget av muskel- og skjelettplager. 13 prosent av langtidssyke kvinner har diagnosen nakke- og skulderplager.

Statens arbeidsmiljøinstitutt har laget en liste over hvilke bransjer som er mest utsatt for muskel- og skjelettplager. Bygg og anlegg og transport topper listen blant

mannlige arbeidstakere. Blant kvinner er det produksjonsarbeid og omsorgsykker som er de mest utsatte bransjene.

- Det er ulike årsaker til at bransjene på listen er utsatt for slitasjeskader. Det kan komme av tunge løft med vridninger, ensidig sittestilling, at man jobber med hevede armer uten å ha støtte eller ensidig arbeid med mye gjentakelser, sier Veiersted. Plagene kan også være forskjellige bransjene imellom.

- Tunge løft kan gi ryggskader, mens det å sitte mer enn fire timer foran en PC hver dag fører til økt risiko for nakkeplager, sier Veiersted. Men uansett hva slags plager det er snakk om: Hvis man pådrar seg dem over tid på jobben, regnes det ikke som en yrkessykdom.

- Norge er det eneste landet der det står eksplisitt i lovgivningen at yrkessykdommer ikke inkluderer muskel- og skjelettplager eller psykiske lidelser som man har fått ved belastning på jobben over lengre tid, forklarer Veiersted.

Kilde:

*Else Gro Ommundsen og
Henrik Stålhane Hiim
Dagsavisen, oktober 03*

ADVOKATFIRMAET

NORMAN & CO ANS

ETABLERT 1878

**Helge Husebye Haug
Kjell Inge Ambjørndalen
Jane M. Ytreøy
Ida K. Bøen**

M.N.A

E-mail: advokatfirmaet@norman-co.no
www.norman-co.no

PERSONSKADE
YRKESKADE
PASIENTSKADE
FORSIKRING
PROSEDYRE

Kontoradresse:
Huitfeldtsgt 4
0253 Oslo

Telefon
22 12 11 80

Telefaks
22 12 11 90

Hadeland og Land tingrett – erstatningsansvar ved yrkessykdom – prinsipiell avgjørelse

Av fagrådsleder, advokat Roger Foyen

Mann 54 år arbeidet hos Norema ASA fra 1963 til han ble sykemeldt i 1995.

I perioden 1966 til 1983 arbeidet han med maling og lakkering av kjøkkeninnredninger. Han arbeidet skift og en til to timer overtid en til to dager i uken. Særlig i denne perioden ble han utsatt for betydelige løsemidler uten at han brukte noen form for verneutstyr. Han arbeidet i et lite lokale der det var innsatt to bokser med rennende vann langs veggene og vifter. Den ene boksen var på ca. 8 kvm og den andre på ca. 4 kvm. I tillegg til sprøyteboksene var det en malemaskin i lokalet.

Mannen arbeidet i gjennomsnitt ca. 80% av arbeidstiden med sprøyting inne i en av sprøyteboksene. Vanligvis arbeidet det to mann samtidig i hver boks. Han benyttet sprøytepistol til å lakkere skyvedører og lignende. Hver dag rengjorde han gulvet i sprøyteboksen med tynner. Hver kveld vasket og rensset han male-redskapene.

Fra 1984 til 1989 arbeidet mannen på et krympeplastlager der blant annet kjøkkeninnredninger ble pakket i krympeplast og først ble ført inn i en ovn og varmet opp. Heller ikke her benyttet mannen ånderettsvern.

I 1995 ble mannen sykemeldt. Ved vedtak trukket av fylkestrygdekontoret i Oppland 6. okto-

ber 1998 ble han tilkjent 50% uførepensjon fra 01.06.96. Uførepensjonen ble forhøyet til 100% fra 01.10.97. Det fremgår av innstillingen fra Jevnaker trygdekontor at mannens ervervsevne ble ansett for å være varig nedsatt grunnet revmatoid artritt (leddgikt) og polynevropati (nedsatt nervefunksjon).

Den 2. mai 1999 sendte bedriftslegen melding til Arbeidstilsynet om arbeidsrelatert sykdom eller skade. I meldingen ble det opplyst blant annet at mannen følte seg ruset under og etter arbeid, og at han de siste årene gradvis hadde utviklet sviktende hukommelse og konsentrasjonsvansker. Det ble også opplyst at han hadde vært til utredning på Rikshospitalet i 1998-99.

Ved vedtak av Rikstrygdeverket 5. februar 2001 ble mannen etter anke tilkjent ménerstatning ved yrkesskade etter folketrygdlovens § 13-7. Det ble lagt til grunn at den varige medisinske invaliditet forårsaket av yrkessykdommen ga han rett til ménerstatning etter gruppe 1 som omfatter invaliditetsgrader fra 15 tom 24%. Virkningstidspunktet for ménerstatningen ble satt til 1. januar 1999, som er det tidspunkt den medisinske invaliditet ble vurdert av Rikshospitalets nevrologiske avdeling.

Etter krav fra mannen datert 14.09.2001 om særfordeler ved yrkesskade/yrkessykdom i tidligere tilstått uførepensjon, ble det

Roger Foyen

den 19. desember s.å. av fylkestrygdekontoret truffet vedtak om at «30% av den tidligere tilståtte 100% uførepensjon anses å skyldes godkjent yrkesskade/yrkessykdom etter lov om folketrygd kap. 13». Virkningstidspunktet for ytelse etter særreglene ble satt til 1. mai 1999.

I sin begrunnelse har fylkestrygdekontoret uttalt følgende:

«Ut fra de medisinske opplysninger synes det klart at den revmatiske lidelse du har er hovedårsaken til at du ble 100% ufør. Imidlertid anses den godkjente yrkessykdom å være en medvirkende årsak til uførheten, og fylkestrygdekontoret finner derfor å kunne godta at 30% av den samlede varige inntektsmessige uførhet skyldes godkjent yrkessykdom etter lov om folketrygd kap. 13».

Trygdekontoret og fylkestrygdekontoret har basert seg på en spesialistuttalelse fra Rikshospitalet der den medisinske invaliditet ble fastsatt til 24-29%.

Ansvarsselskapet, Vesta Forsikring AS, avslår ethvert krav om

erstatning bortsett fra at de dekket ménerstatningen etter gruppe 1. Undertegnede tok således ut stevning for Hadeland og Land tingrett 14.01.03 etter at jeg overtok saken fra mannens tidligere prosessfullmektig, LOs juridiske kontor v/advokat Janne Jordbakk. Det ble nedlagt påstand om at Vesta Forsikring idømmes erstatningsansvar for mannens yrkesrelaterte løsemiddelskade og at selskapet pålegges å erstatte saksomkostninger. Hovedforhandlingen ble avholdt på Brandbu 7. og 8. oktober 2003. Stridstemaet for retten var om Vesta Forsikring AS som forsikringsgiver til mannens arbeidsgiver, Norema ASA var erstatningsrettslig forpliktet etter yrkesskadeforsikringslovens § 11 til å betale yrkesskadeforsikring til mannen. Erstatningsansvaret var begrenset til å dekke lidt tap, tap i fremtidig erverv og utgifter som den påståtte skade var antatt å påføre mannen i fremtiden.

Forsikringselskapets klare prinsipale standpunkt var at det ikke forelå erstatningsrettslig årsaksammenheng, subsidiært at mannen under enhver omstendighet ville ha vært 100% arbeidsufør som følge av ikke yrkesrelaterte årsaker, hovedsakelig revmatiske lidelser.

Retten bemerker blant annet følgende:

«Etter rettens oppfatning må det i saker etter yrkesskadeforsikringsloven – på samme måte som

i forhold til folketrygdloven – være anledning til å fastslå at den bestemte prosentdelen av uførheten skyldes yrkesskade. Rettens kompetanse kan ikke være begrenset til å fastslå yrkesskade/yrkessykdom til de tilfellene der denne utgjør hele årsaken til skadelidtes situasjon. Retten må også på samme måte som fylkestygdkontoret etter folketrygdloven kunne fastslå at yrkesskaden eller yrkessykdommen utgjør en prosentdel av den samlede uførhet.

Videre er det rettens oppfatning at en slik prosentdel må fastsettes ut fra de opplysninger som foreligger når retten tar stilling til spørsmålet. Det må være uten betydning – slik retten ser det – om skadelidte har blitt tilkjent uførepensjon etter folketrygdloven på et helt annet grunnlag dersom det, når retten treffer sin avgjørelse etter yrkesskadeforsikringsloven, er grunnlag for å fastslå at også yrkesskade/yrkessykdom er en del av årsaken til uførheten.

Det vil da være denne prosentdelen som legges til grunn ved utmålingen av erstatning etter § 12 første ledd».

Retten er ikke enig med Vesta Forsikring AS når det gjelder vurdering av årsaksspørsmålet og vil på dette punkt bemerke:

«Mannen fikk diagnosen revmatoid artritt i 1986. Dette var grunnen til at han i 1998 ble tilkjent uførepensjon med virkning fra 1. juni 1995.

Videre legger retten til grunn at mannen i sitt arbeid i perioden fra 1966 til 1989 har vært eksponert for løsemidler av forskjellige slag. Dette har ført til at han den 13. juli 2000 også fikk diagnosen encephalopati som følge av løsemiddeleksponering. Allerede i 1998 ga Rikshospitalet uttrykk for at løsemiddelbetinget encephalopati kunne være en aktuell diagnose. Denne diagnosen førte til at Rikstrygdeverket den 5. februar 2001 tilkjente mannen ménerstatning etter folketrygdloven § 13-7, og at fylkestygdkontoret traff vedtak om at 30% av den tilkjente uførepensjonen skyldes en godkjent yrkesskade/yrkessykdom etter folketrygdlovens kap. 13.

Retten har intet grunnlag for å sette til side de diagnoser som Rikstrygdeverket og Fylkestygdkontoret har lagt til grunn for sine vedtak etter folketrygdloven. Dette må gjelde selv om retten finner det litt merkelig at mannen selv ikke har tatt opp løsemiddelskade-problematikken før i 1997-98. Det er under bevisføringen i denne saken ikke fremlagt opplysninger som er egnet til å svekke diagnosen fra Rikshospitalet om at mannen i tillegg til revmatoid artritt har en løsemiddelbetinget encephalopati. Hvor stor del av den samlede varige uførhet denne diagnosen utgjør er det for retten nå ikke nødvendig å ta stilling til. Dette spørsmålet vil måtte finne sin løsning gjennom erstatningsutmålingen.

Slik retten vurderer årsaksforholdene i denne saken har mannen i alle fall fra 1986 hatt en revmatoid artritt. I tillegg til denne har han i perioden fra 1966 til 1989 gradvis ervervet en løsemiddelbettinget encephalopati. I det subjektive sykdomsbildet har trolig artritten dominert helt frem til slutten av 1990-tallet. Dette kan likevel ikke forhindre at retten finner det klart overveiende sannsynlig at mannen i dag lider både av løsemiddelbettinget encephalopati og revmatoid artritt, og at begge disse lidelser er årsaker til hans uførhet.

Retten finner det åpenbart at den subsidiære innsigelsen til Vesta Forsikring AS om at mannen ikke har lidt noen tap fordi han allerede var blitt kjent 100% ufør da spørsmål om yrkesskade-forsikring kom opp ikke kan føre frem. I dette tilfelle vil en yrkesskade-forsikring gi han i tillegg til folke-trygdens ytelser slik at han får kompensasjon for blant annet den del av uførheten som skyldes den løsemiddelbettingende encephalopati».

Etter dette har retten kommet til at det for mannen foreligger grunn-

lag for erstatning etter yrkesskade-forsikringslovens § 11.

Mannen hadde fått innvilget fri saksførsel gjennom fylkesmannen. Retten dømte i tillegg Vesta Forsikring AS til å betale saksomkostningene i dette tilfellet til det offentlige.

Allerede under hovedforhandlingen gjorde Vesta Forsikringsprosessfullmektig oppmerksom på at denne saken ville bli anket om nødvendig helt til topps.

ADVOKATFIRMAET

JUDICIUM DA

LEON LARSEN • NILS E. TANGEDAL • GUNNAR NÆSS
KJELL RUTLEDAL • HELGE POSNER

MEDLEMMER AV DEN NORSKE ADVOKATFORENING

Vårt firma har mange års erfaring med personskadesaker, yrkesskader og yrkessykdommer/miljøskader.

Vi står til tjeneste og gir en første gangs konsultasjon gratis.

Strandgaten 1, Postboks 764 Sentrum
5807 BERGEN
E-post: advokat@judicium.no

Tlf. 55 31 89 10
Faks 55 23 45 35

Tidsbegrenset uførestønad

Fra 1. januar innføres ny ordning med «tidsbegrenset uførestønad». Det betyr at den gamle uføreordning vil bli delt i to. En varig uførepensjon og en tidsbegrenset uførestønad. Målet med tidsbegrenset uførestønad er å redusere antall uføre, og forebygge varig uførhet. Personer med redusert funksjonsevne på grunn av helsesvikt, skal ikke utestenges fra arbeidsmarkedet lengre enn nødvendig. Med den nye tidsbegrensete uførestønaden forventes at flest mulig kommer tilbake til arbeid helt eller delvis. En sykdomstilstand betyr ikke nødvendigvis at en person ikke har en restarbeidsevne. Tidsbegrenset uførestønad kan innvilges for en periode på ett til fire år, og stønaden kan innvilges for flere perioder. Ordningen vil gjelde for nye søkere.

Varig uførepensjon skal forbeholdes personer som er 100 prosent arbeidsuføre uten mulighet for bedring av inntekts- og arbeidsevnen.

Trygdeetaten skal administrere og ha ansvaret for oppfølging av personer som får innvilget tidsbegrenset uførestønad. Meningen er at trygdeetaten skal ha en systematisk oppfølging av den enkelte. Trygdeetaten skal også samarbeide med andre deler av hjelpeapparatet for å tilby egnede løsninger. Ved søknad om uføretrygd, er det trygdeetaten som avgjør om vilkårene for tidsbegrenset uførestønad eller varig uførestønad er oppfylt.

Personer som får innvilget tidsbegrenset uførestønad vil få mindre

Vilkårene for å få innvilget tidsbegrenset uførestønad er følgende:

- Du må som hovedregel ha vært medlem i folketrygden i minst tre år i tiden før du ble ufør. Hovedregelen er at alle som er bosatt her i landet, er medlemmer i folketrygden.
- Du må være mellom 18 og 67 år.
- Inntektsevnen din må være nedsatt med minst halvparten på grunn av varig/langvarig sykdom, skade eller lyte.
- Formålstjenlig behandling og attføring må være gjennomgått for å bedre inntekts-/arbeidsevnen.

Beregning av tidsbegrenset uførestønad er basert på følgende kriterier:

(utdrag tatt fra trygdeetatens informasjon om uførestønad)

- Tidsbegrenset uførestønad beregnes på samme måte som rehabiliteringspenger, som dagsytelse (5 dager pr uke i 260 dager per år). Grunnlaget for beregningen fastsettes ut fra din pensjonsgivende inntekt i året før arbeidsevne din ble nedsatt med minst halvparten, eller ut fra gjennomsnittet av pensjonsgivende inntekt i de siste 3 årene før, dersom dette gir et høyere grunnlag.
- Tidsbegrenset uførestønad ytes med 66% av grunnlaget for stønaden, se over.
- Du er sikret en minste årlig ytelse på 1,8 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Grunn-

beløpet utgjør pr. 01.05.03: 56.861,- kroner.

- Hvis din inntektsevne/arbeidsevne er delvis tapt, kan det gis en gradert ytelse som svarer til den del av inntekts-/arbeidsevne som er tapt.
- Tidsbegrenset uførestønad og pensjonsgivende inntekt kan til sammen ikke utgjøre mer enn din tidligere inntekt.
- Hvis du får nedsatt arbeidsevne før du har fylt 26 år på grunn av alvorlig og langvarig sykdom, er du garantert en minste ytelse på 2,4 ganger grunnbeløpet pr. år (unge uføre).
- Du har full anledning til å begynne å jobbe igjen, og det er ønskelig at du jobber så mye som mulig. Du må i så fall melde fra til trygdekontoret om dette, da slike opplysninger kan danne grunnlag for justering av trygden.
- Når det er gått ett år siden tidsbegrenset uførestønad ble innvilget, kan du ha en årlig pensjonsgivende inntekt på opptil grunnbeløpet, (friinntekt), uten at uføregraden din skal revurderes.
- Tidsbegrenset uførestønad skattelegges som arbeidsinntekt og trygdeavgiften beregnes da etter samme prosent som for lønnsinntekt.
- Tidsbegrenset uførestønad gir deg rett til særfradrag i skatten.

For nærmere informasjon anbefales www.trygdeetaten.no, se under «Helse/sykdom», og trygdeetatens servicetelefon: 810 33 810.

*Gladys Sanchez
Medlem av fagrådet til A.L.F*

Fra lokallagskontakten

I følge lederen for rettsikkerhetsutvalget Pål Lorentzen, er vi i ferd med å bli rettsløse her i landet. Når det gjelder oppgjør vedrørende yrkesskadeerstatning, er det blitt så komplekst at man kommer ingen vei uten en dreven advokat. I år 2002 kom det en ny lov som gir trygdekontorer fullmakt til å gå imot en ev. spesialisterklæring.

Et forskningsresultat fra legevakten i Oslo viste at bare 10% av alle yrkesskader ble registrert. I følge riksrevisjonen har Arbeidstilsynet ikke nok kompetanse når det gjelder kjemikalier og behandlingen av dem. Det merkelige her er at aktørene i arbeidslivet er fullstendig fraværende i disse sakene.

I følge Dagbladet, satt SFT på dokumentasjonen av organofosfater i 20 år uten å offentliggjøre den. Hvorfor? Hvorfor offentliggjorde ikke Arbeidstilsynet do-

kumentasjonen på at det var en markant økning i yrkessykdommer etter 1997.

Vi kjenner alle til de såkalte spesialisterklæringene. Hvorfor er ikke disse kvalitetssikret?

Det finnes retningslinjer på hvordan man utreder forskjellige former for yrkessykdommer.

Hvorfor blir ikke disse retningslinjer fulgt?

Her har jeg trukket frem noen av problemene vi står over for, men de er uendelig mange flere.

Saken er at vi blir manipulert av et samfunn som bare blir mer og mer kynisk over for sine borgere. Her er det aktører som har direkte ansvar for ødelagte liv og for selvmord. Skal vi godta den diskrimineringen vi blir utsatt for fra det offentlige, eller er det på tide å sette foten ned og si at nok er nok? Dette er skrevet litt krasst med overlegg, men det er lov til å bli

provosert, og det jeg har skrevet står jeg for. Jeg håper jeg kan få tilbakemelding fra dere og fra lokallagsledere i særdeleshet i håp om å gjøre noen stunt i felleskap mot diskriminering.

Håper at jeg hører fra dere.

Ellers vil vi ønske dere en god Jul og takk for året som har gått.

Hilsen

William Leonhardsen

Advokatfirma Roger Foyn

MNA

- Yrkesskader
- Pasientskader
- Trafikkskader
- Strafferett
- Familie arv/skifte

Tollbugt 24, 0157 Oslo

Telefon: 22 42 59 20

Telefaks: 22 42 62 12

Rådm. Halmrasts vei 18 (Gågata)

1337 Sandvika

Telefon: 67 55 02 65

Telefaks: 67 54 81 01

E-post: rogfo@online.no

A.L.F. får ny profesjonell hjemmeside

I lengre tid har det vært arbeidet med å få til en profesjonell hjemmeside for medlemmer og ellers alle som søker oss ute på nettet. Den nye hjemmesiden er ikke ferdig enda, men alle som ønsker det kan gå inn på siden og se hvordan den ser ut: www.alfnorge.no

Vi beregner å lansere den i slutten av november om alt går etter planen.

Den første siden dere kommer til er nyhetssiden. Her vil dere finne alle de siste nyheter som er av interesse for vår forening. Det er klipp fra aviser, Internett, innsendte opplysninger etc. etc.

På venstre side er det laget en «Mailingliste». Her kan du legge inn din e-post adresse, så får du tilsendt de siste oppdateringene på siden. Dette er veldig nyttig for da slipper du stadig å gå på nett for å se etter oppdateringer.

Øverst ligger noen linker som vil være svært viktig for dere. Her finner dere siste utgave av Syndrom, men en link til arkivet for alle tidligere utgitte blader.

Videre kommer det en som heter «Interaktiv», bak denne skjuler det seg mye interessant: «Live Chat» - her kan vi som er på nettet gå inn og prate med hverandre.

«Diskusjons Forum» - her kan vi legge inn et tema etc. så kan alle de andre gå inn og svare på dette. Dette er noe som er svært nyttig for oss om det er noe vi ønsker at andre skal komme med meninger om.

Videre har vi «Kontakt» og «Web Mail» - dette er noe vi kommer tilbake til når siden blir lansert. Nederst finner dere «Arkivet», her ligger alle tidligere nyheter som har vært på hjemmesiden.

«Info», handler om foreningen og styret og hva A.L.F står for. Opplysninger til alle som besøker oss på nett.

«Medlem», opplysninger om medlemskap etc, samt mulighet til å melde seg inn i foreningen via nett.

«Sikkerhet», er en passordbeskyttet side for leder og andre tillitsvalgte.

«Spørsmål og svar», her finner dere svar på de mest vanlige spørsmål som kommer til foreningen.

I tillegg til dette kommer opplysninger om hver enkelt lokallag. Det blir også laget en egen side for hvert lokallag for at de kan få legge ut opplysninger om seg som er av interesse for andre.

Dere kan sende e-post til foreningen, laste ned forskjellige skjemaer som medlemmene trenger.

Dette er en liten orientering om hjemmesiden, men siden den ikke er ferdig enda er det vanskelig å komme med alt som vil være på den. Det er noe vi vil komme tilbake til i neste nummer av Syndrom. Da kommer vi med en komplett informasjon om siden, samt hvordan dere går inn og bruker pratesiden etc.

For at en hjemmeside skal være interessant for besøkende er det av største viktighet at den til en hver tid er oppdatert.

Til dette trenger vi hjelp fra alle dere som er innom og ser på den. Kom med opplysninger som kan være av interesse å ha på siden. Det er umulig for noen få mennesker å lese alle aviser, følge med i alt som skjer rundt arbeidsmiljøskader etc.

Finner dere noe, klipp det ut og send det til oss, eller kontakt oss og si hvor vi kan finne det. Jeg er overbevist om at om vi alle går sammen om denne oppgaven, vil A.L.F.Norge bli et av Norges beste og mest leste hjemmesider for foreninger.

*Med vennlig hilsen
Leif G. Morland
Internettansvarlig*

PCB

209 individuelle polyklorerte bifenylobindelser

Kan gi leverkreft, alvorlige skader på immunsystem, skader fosteret og forplantningsevnen. Gir redusert læringsevne. Oppkonsentreres i næringskjeden og overføres til neste generasjon.

Kondensatorer, transformatorer, elektriske produkter og bygningsmaterialer

Her kommer fem nye av i alt 50 triks forsikringssselskapene bruker for å få deg i forsikringsoppgjør. Flere følger i neste nr. av Syndrom

Slik blir du flådd i forsikringsoppgjør

Her er et utvalg av 50 triks som det kan tenkes at forsikringssselskapet vil bruke ett eller flere av. Vi råder deg til å sjekke at ingen av disse triksene blir brukt på deg.

Av Lars Olav Skårberg

36. Absolutt siste forsøk på minnelig løsning-trikset

Forsikringssselskapet starter med et altfor lavt tilbud for å ha noe å forhandle på. Så godtas etter hvert en viss økning av beløpet under henvisning til at dette er absolutt siste forsøk på minnelig løsning av saken. Du bør være klar over at det i virkeligheten ofte er mer å forhandle på når denne frasen kommer.

37. Samordning av invaliditet-trikset

Hvis det er satt ulike invaliditetsgrader for eksempel ved saksutredning under yrkesskadeforsikring og ulykkesforsikring tar forsikringssselskapene ofte kontakt med hverandre for å forsøke å samordne oppgjørene slik at den laveste invaliditetsgraden brukes.

38. Selskapene tjener ikke på lave utbetalinger-trikset

Som prosedyretriks i rettsaker hevder forsikringssselskapene at høye utbetalinger faktisk ville være bra for selskapene fordi det gir økte forsikringspremier og derved økt inntjening. Avslaget i din sak kan derfor ikke bero på noen generell betalingsvegring sier forsikringsadvokaten til dommeren. Påstanden om at høye utbetalinger er bra for selskapet er selvsagt tøv når det hevdes i enkeltsaker, siden hvert forsikrings-selskap har egen økonomi med økt gevinst ved lav utbetaling til deg.

39. Goodwill-trikset

Det hender fra tid til annen at skadelidtsadvokatene foretar en eller annen bagatellmessig regnefeil ved erstatningsberegningen som går i skadelidtes disfavør.

Forsikringsadvokaten kan da ringe skadelidtsadvokaten og gjøre oppmerksom på feilen, slik at skadelidtsadvokaten selv kan korrigere beregningen i nytt brev. På den måten har forsikringsadvokaten gjennom sin omtenkksomhet for sin advokatkollega sørget for at skadelidtsadvokaten ikke «mister ansikt» overfor sin klient. Samtidig kan dette være et forsøk overfor skadelidtsadvokaten på å oppnå goodwill i sluttoppgjøret på din bekostning.

40. Anke-trikset

Hvis saken ender i retten, vil din advokat lete blant trykte dommer for å finne lignende saker der forsikringssselskapene har tapt. Slike dommer kan styrke din sak. Forsikringssselskapene er imidlertid beryktet for å anke dommene når de taper, for heller å betale erstatningen i forlik etterpå. Da unngår nemlig forsikringssselskapene at dommene blir publisert, og det gjør at de blir vanskeligere tilgjengelig for din advokat.

Ny adresse?

Etter hver utgivelse kommer det, om ikke i sekker, en del Syndrom i retur. Årsaken er som regel at medlemmer flytter uten å gi melding om ny adresse.

For å unngå stopp i leveringa av bladet, må dere derfor fylle ut kupongen på side 34 i bladet. Sørg også for at den gamle adressen følger med når du sender inn kupongen til A.L.F

Det er ikke redaksjonen i Syndrom, men medlemsavdelingen i NHF som holder oversikt over navn og adresser til dem som mottar bladet. Men det er først og fremst A.L.F som skal ha beskjed om flytting og andre endringer. Vi vil samtidig be pårørende om å melde fra om dødsfall til A.L.F. Da vil bladet bli stoppet.

Red

Høsttur med A.L.F Akershus

Leders oppsummering og inntrykk av båtturen til Danmark i oktober.

Turen ble bestemt tidlig på høsten og det ble iverksatt arbeid for å legge til rette det praktiske i denne forbindelse. Det ble fort klart at en slik tur kunne brukes i forbindelse med likemannsarbeid, styret søkte om midler og fikk tilsagn på likemannsmidler fra landsforeningen. Fylkeslegens midler som vi var tildelt kunne innarbeides i turopplegget. Kostnadene kunne derfor holdes på et relativt rimelig nivå, og fra leders side ble turen absolutt minneverdig og vellykket. Dette er inntrykket jeg som leder sitter igjen med, og det ble gitt signaler om at det ville komme innlegg til avisen fra andre deltakere også.

Komiteen som hadde ansvaret for dette opplegget, skal ha stor takk for det de fikk gjennomført i dette arrangementet. Dessverre var det ikke så mange som hadde anledning til å bli med på et sosialt treff

Bjørg og Odmund Lone.

Fornøyde turdeltagere. Fra venstre: Tom og Inger Vernang, Bjørg og Odmund Lone, Astrid og Thor Hasle og Torill Larsen.

av denne karakteren, men vi ser frem til større oppslutning senere.

Den sosiale biten i et opplegg av denne karakter kan ikke verdsettes nok, derfor er dette med likemannsarbeid så viktig. Vi får delta i et fellesskap som vi må ta vare på og vi blir kjent med hverandre på en noe friere måte. Som dere ser er vi i godt humør og det skulle illustrere at stemningen er god og vi hadde det fremragende ved tilstelninger som bildene skulle vise.

Turen gikk som kjent til København, og det var med blandede følelser vi reiste, fordi flere av oss hadde ikke vært i «kongens by» tidligere. Det vi raskt ble klar over var at spasing i gågatene med småsko var en prøvelse, men var vi der så skulle vi jammen få sett det som vi kunne på den korte

tiden vi hadde til disposisjon. Det var et yrende folkeliv og stor trafikk i gatene, slik at vi som var turister måtte trekke pusten for å fordøye inntrykkene.

Det finnes et spesielt porselensutsalg som vi fant, der kopper og kar hadde en kostnadsramme som var meget spesiell. Det kan nevnes at et fiskefat kostet ca 40.000,00 og resten sto i forhold. Det var også museum og utstilling på samme stedet.

Som leder i foreningen og deltaker på denne turen, vil jeg oppsummere med å peke på at dette var et vellykket tiltak som jeg vil minnes i lang tid. Ser frem til hva som kan bli tilbud ved neste korsvei.

Hilsen Thor-Ole Larsen

Nyheter fra Buskerud

Høst på Oset

Tekst og foto: Jan Arne Dammen

Julen nærmer seg, og de fleste begynner forhåpentligvis å bli ferdig med forberedelsene. I dette «julebrevet» skal vi se tilbake på seminaret vi hadde sammen på Oset høyfjellshotell på Golsfjellet. Været: Regn på ankomstdagen fredag 12. september. Men hva gjorde vel det, vi skulle sitte inne i konferansesalen likevel.

Hva våknet vi så opp til lørdag? Jo, et nydelig høstvær. Dagen hadde vi lagt opp til et kort morgenmøte, timeavtaler for enkelt-samtaler utover dagen og med en kort samling før middag. Slik kunne vi benytte den fine naturen og det fine været ute i frisk luft. Og samtidig fikk de som ønsket

det svar på sine spørsmål, og for de fleste er det enklere når man kan være på tomannshånd. Truls Reirsøl som var med oss som foredragsholder, fikk forhåpentligvis litt tid ute i solveggen innimellom avtalene han også.

Tilbakemeldingene vi har fått på dette opplegget har kun vært positive.

Noe som er typisk oss, det er å glemme, så også denne gangen. Men kreative det er vi, og det løste seg selvfølgelig på en super måte. Hva vi hadde glemt? Blomster til Truls.

Dugnadsånden lever hos oss. Alle tok med seg litt mose, kvist og lyng både med og uten tyttebær slik at våre to fingernemme damer Borgny Wold og Anne Hansen kunne sette sammen den flotteste dekorasjonen du kan tenke deg.

Som Truls sa det: - Det er ekstra stas å motta denne, da jeg ser for meg dere som har gått krokete i høstfjellet og samlet materialer til dekorasjonen.

Søndagen kom fort, og vi var snart klar for hjemreise, etter et siste møte på formiddagen.

Og været: Fint hjemreisevær, grått!

Konklusjon: En perfekt helg!

Dugnadsdekorasjonen

Hele gruppen samlet før avreise.

«Jaktlaget» til A.L.F Buskerud

Tekst og foto: Jan Arne Dammen

I forrige nummer av Syndrom under «Kaffe en god historie» spurte jeg om en høsttur på skauen. Og trykksverten var ennå ikke tørr, før vi ble invitert av Willy Gustavsen og Jan Sandholt som begge har hytte inne ved Ulevannet, et

fint og idyllisk område som ligger i Krokstadskauen sør i Finne-marka.

Med oss hadde vi både vått og tørt, og sjelden har vel kaffe og pølser smakt så godt som denne dagen, for selv om sola skinte så var det ganske kjølig.

Det ble fyra i peisen og det vi var på jakt etter, ja, det kom tett som hagl. Hva det var? Gode historier, og latteren sitter antagelig igjen i veggene.

For oss som var med, var denne dagen positiv både for kropp og sjel, så takk for turen gutter og vi ser fram til våren! (Dere tok den?)

Strategien legges blant gutta på skauen.

Munter pølsefest, her ved Reiulf Wold og Jan Arne.

Oktober og TV-aksjon

Tekst: Jan Arne Dammen
Foto: Hans Kristian Gent,
Drammens Tidende

Denne mandagskvelden hadde vi besøk av advokat Jan T. Mikkelsen som har kontor i Mjøndalen. Vi har i lengre tid vært opptatt av avkortingsreglene i yrkesskadeforsikringen, og hadde i den forbindelse mange ubesvarte spørsmål. Dette og spørsmål fra medlemmene svarte han på, slik at dette ble en oppklarende kveld for mange.

Som vanlig på våre møter har vi loddssalg, og i år som i fjor ville vi gi kveldens resultat til TV-aksjonen som Redd Barna stod ansvarlige for.

Vi hadde på forhånd kontaktet noen firmaer som støttet oss med fine premier, og i tillegg hadde medlemmene med seg premier.

Dagen etter i Drammens Tidens lokaler hadde jeg gleden av å overrekke TV-aksjonens medarbeider

TV-aksjonens medarbeider Eigil Nicolaisen mottar 1800 kroner fra A.L.F Buskerud ved Jan Arne Dammen.

Eigil Nicolaisen hele 1800.- kroner. Dette gjorde at vi fikk profilert foreningen på en positiv måte i media. Det er ikke alltid like lett å få til, men det er veldig viktig for fremdeles er det mange som ikke har fått med seg at vi har endret navn.

Styret vil takke foreningens medlemmer som støttet opp, og Farmors Hus, Gulskogen Senter, Buskerud Storsenter, Thommasen Hårdesign, BAMA og ikke minst Mjøndalen Blomster som stod for pynten som selvsagt ble loddet ut.

På vegne av styret vil jeg ønske dere alle sammen en riktig God Jul og et Godt Nyttår!

Telemarkslaget av A.L.F

Vi startet opp virksomheten etter ferien med en busstur til Bærums Verk. Innlagt i programmet var et møte med nestleder i hovedstyret Oddvar Petersen. Et kort møte riktignok, men på en dagstur beregnet til 10 timer må det bli slik. TELETUR var arrangør og sjåføren het Jarle Solbakken. De fleste av deltakerne hadde aldri besøkt Bærums Verk tidligere. Mange var ikke særlig kjente i Oslo heller. Har en ikke familie og kjente der blir det ikke så ofte en tur. Det blir gjerne bare om hovedstadens spesialsykehus skal besøkes. Så det at sjåføren tok oss med på en rundtur i hovedstaden, på eget initiativ, det gjorde stor lykke. Han viste oss de bygningene som er av vesentlig interesse og snakket litt om dem og deres historie.

I det hele ble det en flott og minnerik dag for de 28 deltakerne fra A.L.F i Telemark. Vi vil for alltid huske omvisningen på Bærums Verk, og den fine kvinnelige guiden som fulgte oss rundt, og fortalte oss Verkets historie fra 1600-tallet og fram til i dag. Dette var noe hun kunne. Bærums Verk ligger i Lommedalen, og har Krokskogen og andre kjente steder som nærmeste nabo. Alle bygningene var godt bevart. Riktignok hadde branner herjet noen ganger gjennom alle disse årene, men de til dels hardt skadde bygningene var gjenreist i sin opprinnelige arkitektur. En avdeling med gamle ovner var utrolig interessant, og hver av dem hadde

Øverste bilde:

Fra høyre: Kristi og Svenn Ove Sommer, Harry Hegland (gul jakke), Anne-Karin Johanson, John Moen og Karen og Kjell Søndbø.

Nederste bilde:

Alene på første benk Einar Clemensen.

Benken bak fra venstre: Jørgen Nielsen, Hans Groland og Johan Glaholt. I døråpningen står musikeren vår Kai Tangen Pedersen.

Bakerst fra venstre: Torunn Groland, foran henne Gerd Heibø, Finn Bjørnsvik (i rødt), bak der øynes så vidt Kjell Heibø og fru Clemensen (vi ser bare litt av hodene på dem). Svanhild Grindrud skal også være med der men er vanskelig å finne.

sin historie. Noen var rene kunstverk utstyrt med statuer av hellige jomfruer og madonnaer som prydet øverst. En tørr bemerkning: «Vågalt å plassere en jomfru på en rundbrenner». Vi fikk vite en del om de tunge arbeidsprosessene, ufattelig at de klarte det harde arbeidet med så primitive redskaper. Vi tenkte vårt, nemlig at arbeiderne der temmelig sikkert var arbeidsmiljøskadde. Bærums

Verk utgjorde i sin tid et lite samfunn i Norge. Når en tar med eiere, administrasjon og arbeidere med familier var de ganske mange, og et bra samfunn sett i relasjon til tiden fra starten på 15-1600-tallet og framover til museum i senere år. Regjerende kvinner hadde det vært mange av. De fleste av deres menn var døde i ung alder, men de hadde klart ganske mye før de forlot denne verden,

foruten å etterlate seg enke med en stor ungeflokk. Med en unge hvert år blir det raskt ganske mange. Enkene var det tæl i, kvinner kunne den gangen og. De fortsatte driften av Verket og de drev godt. Det var sikkert kvinnes fortjeneste at det var påbudt skolegang for alle barn på Verket hele 60 år før det var påbudt i det øvrige Norge. Om ikke arbeiderne sendte barna til skolen ble de trukket i lønn. Vi ble vist rikt utsmykket husgeråd, og også vakre klær som ble brukt ved de store anledninger, og alt var tilvirket på Verket. Gatene, husene, bruene og elva ble behørig omtalt. Verks-gata er den best bevarte i landet av slike gater. Siste eiere av Bærums Verk er Løvenskiold-Vækerø. Vi ble stemt til andakt da siste stopp for omvisningen var en ganske liten trekirke, så primitiv som vel mulig, men med en separat klokke utenfor som gjennom tidene hadde kalt sammen i glede og sorg. Vi fikk trengt oss sammen alle 28 i det lille kirkerommet. Det var en regel at ingen gruppe fikk forlate kirken før de hadde sunget en sang, etter eget valg. Vi sang et vers av Petter Dass' gamle salme: «Herre Gud ditt dyre navn og ære, over verden høyt i akt skal være....». Det synes guiden var bra, for siste gruppe hun hadde ledet og pålagt å synge hadde sunget «En bussjåfør, en bussjåfør...». Etter å ha gått på egen hånd i de små butikkene, sett på glassblåseriet og fått demonstrert hvordan det ble jobbet der, dro vi

til Holmenkollen Park Hotell. Der spiste vi middag og etterpå samlet vi oss i et rom de hadde reservert for oss. Her orienterte Oddvar Petersen om de mest aktuelle sakene i hovedstyret nå, og han fikk også litt tid til å besvare spørsmål. Ved middagsbordet hadde han også gitt orienteringer til lederen i laget vårt, og dette kommer vi tilbake til når vi samles neste gang hjemme i Telemark. Så bar det hjemover igjen. Dette at sjåføren hadde vært så raus mot oss ved å gi oss litt ekstra

av sin tid ble han behørig hyllet for. Blant deltakerne hadde vi en proff musiker som riktignok ikke hadde klarinetten sin med, men tar en trudelutt på trekkspill også, et par sangere var også med, og med god drahjelp fra disse ble nå «bussjåføren» sunget av full hals etterfulgt av klappsalver. Og før vi visste ordet av det var vi hjemme igjen. Helt uventet ble det fint vær også, Arild Menzoni hadde tatt feil den dagen!

Sekretæren

Nye medlemmer

Syndrom ønsker alle nye medlemmer velkommen til Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F)

Oslo	3	Telemark	1	Sør-Trøndelag	7
Akershus	2	Aust-Agder	2	Nord-Trøndelag	2
Østfold	23	Vest-Agder	3	Nordland	2
Hedmark	1	Rogaland	4	Troms	2
Oppland	3	Hordaland	3	Alta	1
Buskerud	5	NHF Gloppen	1		
Vestfold	8	Møre og Romsdal	8	Totalt	81

Nytt fra A.L.F Troms

I Tromsø har sommeren for lengst forlatt oss og den første snøen har farget fjellene hvite.

Inne sitter lederen i styret og lurert på hva denne vintersesongen vil tilføre vårt lokallag. Fra før vet vi at medlemmene ikke har den helt store interessen av å møte opp på våre medlemsmøter, men vi gir ikke opp, prøver på nytt, i håp om at det kommer noen inn fra mørket.

Nå sitter jeg og skriver innbydelsen til Likemannsmøtet vi skal arrangere litt senere. Hadde dere medlemmer visst hvilket enormt arbeid som ligger bak et slikt lite arrangement, hvor mange timer og dager som går med for å forberede møtet, da hadde dere stått i

kø utenfor flere timer før vi åpnet. Men dere skal vite at vi ikke er sure på dere for det, vi som er blitt skadet vet hvor vanskelig det er å komme seg ut og treffe andre mennesker. Det er dette vi vil prøve å hjelpe dere med på Likemannsmøtet.

Her vil dere treffet andre som er i samme situasjon som dere, og som sliter med de samme problemene. Her kan dere opprette nye kontakter, noen å ringe til i tunge stunder, noen som vil lytte til dere. Kanskje dere vil avtale et møte ute på en kafé og slå av en prat, for i neste omgang få flere til å komme sammen med dere.

Jeg er også skadet, og skulle ønske noen ringte en dag og inviterte på et bytreff.

Det er lov å drømme seg bort i blant, men jeg vet at en dag blir drømmen virkelighet. Vi får flere kontakter og hverdagen vår blir så mye, mye bedre og lettere å takle. Vi gleder oss til møtet, fordi vi vet at vi treffer nye mennesker å prate med, mennesker som vil gjøre hverdagen vår så mye lettere.

I neste nummer skal dere få vite hvordan det gikk på møtet, og kanskje få se noen bilder.

*Leif G. Morland
for ALF-Troms*

Har du noe på hjertet – del det med andre!

Send ditt bidrag til redaksjonen, så kan vi la andre medlemmer av A.L.F dele dine erfaringer.

Praktiske opplysninger:

Skriver dere på PC, send en diskett eller per e-post.

Adresse:

E-post: frodegunstensen@c2i.net

Post: Moen, 6440 Elnesvågen

Telefon/-faks 71 26 50 82

Sør-Trøndelag lag av A.L.F

Vi hadde medlemsmøte 20. oktober, hvor vi hadde en foredragsholder fra Sintef, Olav Bjørnseth, som snakket om en rapport han har vært med på å utarbeide, etter rundebordskonferansen i Stavanger i juni.

Ellers så har vi hatt distribuering av Veiviseren på programmet i sommer og høst. Her har vi fått støtte fra Arbeidsmedisinsk avdeling på St. Olavs til å få de ut. Nå ligger det Veiviser på de fleste legekontor, apotek, bibliotek og off. kontor og noen utvalgte fagforeninger. Nå har de fått opplysninger om veien de skal gå, så nå venter vi bare på at de skal finne oss.

Vi har dekket et stort område, Trondheim, som ble delt opp i bydeler, og kjørt rundt og personlig overlevert til rette vedkommende.

Emil og Reidar tok seg av hele byen, samt andre steder de dro, ferie eller helgebese. Intet sted skulle være foruten Veiviseren. Bjørn dekket Rissa, Karl og Randi tok seg av Støren og Rørosområdet.

Dette har selvfølgelig tatt tid, og ennå er det sånn, at skal du et sted, så tar du med en Veiviser.

Alle har rapportert om en overraskende hyggelig og god mottagelse, pluss at man på denne måten både har dekket/avdekket et behov for mer opplysning og samtidig fått spredt kjennskap om A.L.F og

hva vi står for. På sikt vil denne måten å formidle kontakt på generere flere medlemmer.

I høst har vi tatt kontakt med to VG. skoler, for å sette fokus på verneutstyr og riktig oppbevaring av kjemikalier. For et par år siden tok vi en skriftlig henvendelse til flere skoler i distriktet, men med liten respons. Denne gangen gjorde vi det annerledes, vi sendte brev i begynnelsen av skoleåret, vi sa vi kunne komme, og at vi tok kontakt for å avtale dato uka etter de hadde mottatt brevet og vi nevnte ikke penger, men la vekt på viktigheten av opplysningsarbeidet.

Responsen var stor, og teamet er ønsket tilbake for å snakke til flere klasser. Effekten ved å kunne prate og høre på folk fra «real life» i stedet for å lese om helse, miljø og sikkerhet i en bok kan nesten ikke sammenlignes.

Her er det mye som kan gjøres ennå, for ikke å snakke om å få til et bedre samarbeide mellom bedrifter og skoler.

Oljedirektoratet hadde invitert til en rundebordskonferanse i Stavanger 3. juni, «Organofosfater – en trussel mot arbeidstakernes helse?»

Etter denne konferansen ble det skrevet en rapport om statusbeskrivelse, handlingsalternativer og oppsummering. Forfattere av denne rapporten er Olav Bjørnseth og Truls Paulsen.

Unni i A.L.F tok kontakt med Olav Bjørnseth for å invitere ham til å snakke om rapporten på et medlemsmøte, og 20. oktober kom han og gjorde det.

Det har vært mye i media om organofosfater det siste halve året, og det har gjort sitt til at mange mennesker har måttet tenke nytt i forhold til sine diagnoser.

Under konferansen i Stavanger fikk de vite at det ikke skulle stå på penger!

Etter konferansen er det flere av miljøene som forsker på arbeidsmiljø og helse som har oppdaget at det er behov for et felles spørreskjema. Dette skal brukes som grunnlagsmateriale for å kunne sammenligne funn hos ulike personer for å se på bakgrunn og eksponering for ulike stoffer.

Det er snakk om 100.000 kr, og det er altså ikke funnet rom for tildeling av disse pengene på dette årets budsjett. Men neste år?

Organofosfater har ulik giftighet, finnes bl.a. i hydraulikkoljer og brukes til å forbedre virkeområdet til oljene. Tilsettes for å bedre smøreegenskapene og for å hindre avleiringer. Den brukes også i krigsgass og i insektmidler.

Olje-/offshore-virksomheten har mange skader, mens bønder o.l. har færre. Hvorfor?

Hydraulikkoljer finnes i 2 typer, mineralbaserte og syntetisk fremstilte.

Forts. neste side

Forts. fra side 29

Hvorfor er det ulikt antall/flere skadde innenfor oljeindustrien enn innenfor landbruket? Det er jo de samme produktene. Er det forskjellig trykk det opereres med, er det eksponeringstiden, eller er det at man i offshore arbeider i små lukkede rom, mens mye av aktiviteten i landbruket foregår i fri luft?

Har oppløsningen av partikler noe å si, er for eksempel varm røyk/damp farligere for å utvikle skader enn å få oljen på huden?

Tri-orto-kresylfosfat finnes helst i lukkede system, men ved oppvarming, testing vil det automatisk bli utslipp av damp, aerosol/oljetåke, som blir innåndet. Ofte blir det noe «søl» også som en da får på huden, her blir det snakk om «dobbel» dose. Er det dobbelt så farlig?

Tri-meta-kresylfosfat Tri-para-kresylfosfat

Ved termisk nedbryting får man TCP som kan danne TMPP ved høy temperatur. Det finnes lite informasjon om hva som skjer med ulike stoffer under ulike temperaturer. STAMI har fått/får penger for å forske på olje og MS. Fra mineralbaserte oljer til syntetiske. Sink er redusert siden 1990, og det har muligens medført økt bakteriell vekst. Oljen er blitt seigere, må ha høyere temperatur, og man får reaksjon tidligere.

Helse-effekter

Bl.a. hemmes enzymproduksjonen (enzymmer er protein som

har til oppgave å påskynde hastigheten i en kjemisk reaksjon uten sjøl å forbrukes eller ødelegges). Alle enzymer har sin spesialiserte oppgave, sørge for sin bestemte reaksjon, bl.a. stoffskiftet, fordøyelsesprosessen

Turbinoljelekkasje, hvor oljen blir oppvarmet, kan komme inn i ventilasjonssystemet i fly, og den utsatte flygeren kollapser.

Siden Dagbladet hadde sine reportasjer i sommer, har A.L.F fått 250 nye medlemmer.

Oddvar Petersen, A.L.F, sitter for tiden og ni-jobber med å katalogisere de nye. Disse skal anonymiseres. Foreløpig ser det ut til at det er flest eldre menn fra sjøfart og maskinarbeidere, hvor en stor del har fått diagnosen MS.

Organofosfater finnes også som brannhemmere i sengetøy, gardiner, innredning i busser/biler, barneklær.

Primærhelsetjenesten bør (må) ha et spørreskjema for å finne ut av hva folk har arbeidet med, også langt tilbake i tid.

STAMI har fått 5 mill. uten at man riktig vet hva de skal brukes til. Men, det er ønskelig at det må ses på et registreringssystem på arbeidsplassene hvor det noteres hva og hvilke stoffer den enkelte arbeidstaker har arbeidet med i

kortere/lengre tid. Disse opplysningene skal følge arbeidstakeren ved jobbskifte, og være den enkelte arbeidstakers eiendom.

Det kom mange spørsmål fra de fremmøtte, og Olav B. svarte på det han kunne. Det ble en god dialog, men emnet er stort og alt vet man ikke svar på i dag. Bransjenes datablad bør for eksempel ligge lett tilgjengelig, og ikke være låst inn i safen. De blir vanskelig å få tak i når det haster. For eksempel finnes det 2 typer frostvæske som ikke må blandes, men hvem vet hva man har på beholderen fra før?

Dette er en del av det Olav Bjørnseth snakket om, og en iherdig referent prøvde å få alt med, men det var ikke mulig. Referenten kan ikke en gang garantere at alt er riktig, men de feil som finnes, er i hvert fall hennes skyld. Bør likevel ikke skytes!

Konklusjonen på disse timene er at det finnes flere spørsmål enn svar, at det ligger mye skummelt uopplaget land der ute. Verneutstyr og opplysning/oppdatering er meget viktig, for det oppdages stadig nye stoffer.

Mer info finnes på Internett, bare gå inn på STAMI organofosfater.

Hilsen Grethe Lian

Pentaklorfenol (PCP)

Gir alvorlige skader på lever, nervesystem og immunsystem. Mulig fare for kreft. Oppkonsenteres i næringskjeden. Meget giftig for vannlevende organismer. Akutt meget giftig for mennesker.

Importerte behandlede trefiber- og stoffprodukter. Avfallsforbrenning og industriprosesser (små mengder).

Bare motstandere?

En som har blitt yrkesskadet vil snart forstå at hun/han er omringet av motstandere overalt.

Forsikringsselskapet blir oftest trukket frem, men det er bare fornavnet, for bedriften, ledelsen, klubben, arbeidskamerater, bedriftslegen, fastlegen, spesialister, sykehus, trygdekontor, arbeidstilsyn, aetat, venner og familie, ja, kanskje alle du kjenner, kan bli dine motstandere til slutt.

Derfor må du som er skadet finne en god advokat, bli medlem i A.L.F og få et eksemplar av Veiviser.

Det jeg reagerer på og nå har tatt avstand fra er å gi forsikringsselskapet fullmakt til å innhente opplysninger fra bedriftslege, fastlege, spesialist, sykehus og trygdekontor. Jeg mener at det å be om å få henvende seg direkte til mine leger er å umyndiggjøre meg, og det aksepterer jeg ikke.

Du vil ikke tro hvor mye skade en lege kan gjøre for deg og din sak, når han/hun sender utskrift av din journal til et forsikringsselskap.

Derfor er min private mening at du ikke må gi forsikringsselskapet basisfullmakt til å hente opplysninger om deg fra din bedriftslege, fastlege, spesialist, sykehus og trygdekontor, men at du selv kontakter bedriftslege, fastlege, spesialist, sykehus og trygdekontor og ber om utskrift av journal. Når du får journalen tilsendt må du lese nøye gjennom, kopiere den og sende kopien av journalen til forsikringsselskapet.

Det betyr ikke at du godkjenner journalen, men dersom det er store feil eller mangler så mener jeg at du må returnere den til din lege, og vise hva som er feil og be om en ny. Dette mener jeg alle bør gjøre for å unngå at bedriftslege, fastlege, spesialist, sykehus og trygdekontor forer forsikringsselskapet med løgner om deg.

Jeg mener også at A.L.F må kreve at trygdekontor og aetat osv. ikke tar ut journal fra leger, men at det kun er pasienten som kan ta utskrift av journal fra legen, dette for å unngå feil behandling pga. feil i journalen fra legen, og som ikke blir avdekket fordi pasienten ikke har fått lese journalen fra legen.

Ps:

Helhetsklinikk, ikke helseklinikk

Jeg ser i mitt leserbrev til Syndrom at disse begrepene er byttet om ordet helhetsklinikk med ordet helseklinikk.

Helhetsklinikk er nytt og betyr at terapeuten ser på alle kroppens funksjoner, ikke slik vi er vant med at legen tar seg av kroppen og tannlegen tar seg av våre tenner, de vi har igjen.

Terapeut i en helhetsklinikk vet at sykdommer i kroppen kan være et resultat av betennelser tennene, slik som amalgamforgiftning og fokalinfeksjon, noe som kan oppstå i rotfylte tenner eller i hulrom etter trekking av tenner.

Terapeut i en helhetsklinikk finner disse skadene i kroppen som har sin årsak i vettløs tannbehandling fra tannlegen, og som en vanlig tannlege og lege i en helseklinikk aldri vil finne.

Jeg ser også at en linje har falt ut, for det står: kroppen trengte en utrenselseskur med Clorella, som driver amalgam, kvikksølv og tungmetaller ut av kroppen, immunforsvaret trengte hjelp mot sykdommer og betennelser.

Fra aetat til trygdekontor

Jeg vil tro at de fleste som blir overført fra aetat til trygdekontor er personer som er yrkesskadet, har yrkessykdommer eller har en annen form for handikap.

Men det er bare personen som blir overført, ytelsene/pengene blir stanset og en må sette frem et nytt krav om å få ytelse på/fra trygdekontoret.

Når en har funnet rette kravskjema, må det fylles ut og sendes/leveres til saksbehandler på trygdekontoret, og da kommer første slaget.

Saksbehandler på trygdekontoret sier at de trenger 6 måneder for å behandle dette kravet.

Jeg vil tro at de fleste som blir overført til trygdekontoret har vært trygda i aetat en stund, og da kan det ikke være så mange som klarer seg uten noen form for ytelse i et halv år.

Forts. neste side

Forts. fra side 31

Norske politikere og staten slår seg så ofte på brystet og sier at vi har gode sosiale ordninger i Norge, men jeg tror ikke den yrkesskadde/yrkessyke eller den handikappede mener det samme når det blir nødvendig å gå på sosialen for å ta lån/penger til mat og leie, til kravet er innvilget. Jeg mener politikerne slår seg på brystet og sparker dem som allerede ligger nede.

Dersom dere vil gjøre noe med denne nedverdiggende behandlingen av personer som har gjort en innsats i samfunnsmaskineriet og det med helsa som innsats, burde ikke aetat da overføre noen personer til trygdekontoret før kravet om ytelser var ferdig behandlet av trygdekontoret.

Vennlig hilsen
Per-Øyvind Foss
Orstadvegen 259
4353 Klepp Stasjon

Bromerte flammehemmere

Flere av stoffene kan redusere forplantningsevnen og skade foster og barn som får morsmelk. Kan gi leverskade. Oppkonsentreres i næringskjeden. Meget giftige for vannlevende organismer.

Elektriske og elektroniske produkter, isolasjonsmateriale tekstiler.

Likeverd - likemannssamlinger

For mange arbeidsmiljøskadde kan isolasjon bli en vesentlig tilleggbelastning.

Følelsen av ikke å strekke til er nok påfallende hos mange av oss medlemmer. Bortfall av et normalt arbeidsmiljø vil nok også endre livet for mange.

Å kunne delta på likemannssamlinger kan derfor bli som en vitamininnsprøytning. Med positive bivirkninger.

Likeverd oppstår når personer tar hverandre på alvor selv om meningene kan være forskjellige. Respekt for andres oppfatning er derfor viktig ved likemannssamlingene.

På to turer A.L.F Akershus har hatt, fikk likemannsideen vist sin positive side. Begge var med overnatting og hyggelige fellesmåltider.

Uformell prat om det meste (kanskje minst sykdom!) ga en fin stemning som preget alle deltagerne som var med. Dette ga en god følelse av likeverd som ofte mangler i en grå hverdag.

Jeg vil derfor anbefale alle våre medlemmer å delta på slike samlinger og samtidig takke de ansvarlige for et fint opplegg hvor alt ble lagt til rette for oss. Turene var en fin rekreasjon og minnes med glede.

Hilsen Tom Vernang

Var det kylling eller egg som kom først?

I en sak som berører arbeidsmiljø er det ofte forhold som burde rapporteres til myndighetene.

Man har § 22 i Lov om arbeidervern/Arbeidsmiljøloven, som er legens meldeplikt om yrkesrelatert sykdom eller skade.

Man har skjema 154B (154C nynorsk) som jo er nøkkelen til oppfølging av «skavanker i arbeidsmiljøet.» Den skal skrives av bedriftslegen men kan også skrives av din fastlege.

Både legens og Arbeidstilsynets roller er klare når problemene har oppstått. Forebyggende tiltak som virkemiddel trekkes frem når det er

for sent, når løsemiddelskade eller kjemikalie-intoleransen er et faktum. Forebyggende tiltak – jo da blir man skadet så har vi yrkesrettet attføring vet du!

La meg begynne fra starten: Jeg var hos bedriftslegen i 1998 med diverse plager som hodepine og luftveisproblemer. Det var også utført mye små lakkeringer på samme verkstedet. Begge prosesser uten at forhold som verneutstyr var på plass i det hele tatt. Bedriftslegen sa at jeg måtte bytte jobb. Da jeg spurte om det var tillatt med lakking, sparkling og sveising som foregikk på arbeids-

plassen, svarte han at jeg aldri ville klare å bevise dette.

Jeg begynte å fotografere, la dagens avis ved siden av, og da hadde jeg en måneds fotografier som var knyttet til førstesida av lokalaviser. Jeg har filmet forhold på arbeidsplassen, og kan vise noen avslørende minutter hvis det er av interesse!

Når jeg nærmest ble avvist hos bedriftslegen, tok jeg bildene mine til en «nøytral» lege (hvis slike finnes) og han skrev følgende: «Pasienten hadde med seg noen fotografier av forhold på arbeidsplassen som jeg ikke har kompetanse til å uttale meg om». Det hører med til historien at legen er en lungespesialist og bedriftslege.

I lokalavisen har en av kommunelegene publisert en artikkel om folketrygden. Jeg har lyst til å sitere en setning fra hans artikkel, som også er å finne i sin helhet på Internett:

«Og som lege har jeg opp gjennom årene opplevd en utvikling der sykdom er erstattet av plager, banale infeksjoner, disharmoni på arbeidsteder, og i familien som sykemeldingsgrunner.»

De fleste som leser dette vil ha vært berørt av skader ervervet fra arbeidsforhold. Dere er vel kjent med 154B? Bra, bare synd at det skrives så få som forbyggende middel mot arbeidsrelaterte skader.

Kommunelegen skriver også «Alt dette kan føre til en tiltakende ansvarsfraskrivelse for mestring av eget liv».

Skadene våre er selvforskyldt eller vår eget ansvar å rydd opp i? Har ikke legen tenkt å skrive 154B eller 154C?

Sikkert ikke, fordi dette ville forpliktet legen til å følge opp saken. Arbeidstilsynet kan ikke reagere på legens meldeskjema hvis det ikke skrives ut.

Kvalitetssikring mangler totalt, det er de færreste leger som har tilstrekkelig informasjon rundt lover og regelverk. Vi har fastlegeordning, men er prisgitt legens kompetanse på yrkesrelaterte skader, og da særlig eksponeringer til Isocyanater.

For meg har yrkesrettet attføring kjørt seg fast. Aetat er opptatt av å sette meg i virksomhet som det så populært heter. Aetat er ikke opptatt av hvor skadelig arbeidsmiljøet er eller hvorledes mine luftveier blir irritert av kjemikalier. Alt er pådyttet eller overlatt til meg bare jeg føyer meg.

Det er på tide med en ombudsmann som virkemiddel i yrkesskadesaker. Samtidig må det til en standardisering av legebekken, samt en lokalebasert lege som er kompetent til å vurdere Isocyanatskader. Dette blir den nye arbeidsrelaterte sykdom nr 1. Mange plasser som trenger malingsarbeid utført med 2-komponent lakktyper leier inn eksterne firmaer for å unngå ubehagelig spørsmål rundt materialer som blir brukt.

Til orientering er de fleste malings typer som brukes i Norge forbudt i andre europeiske land. Man må til Afrika eller Midtøsten før man fritt kan bruke dem!

Inspirasjon eller informasjon til artikkelen er hentet fra:

- 1 «**Har samfunnsmedisinere tilfredstillende tilgang til viktige informasjonskilder?**» av Forsthund L og Bjørndal A. Tidsskr. Nor legeförening 1999
- 2 «**Underrapportering av arbeidsskader til Arbeidstilsynet**» av Hans Magne Gravseth, legevakt i Oslo
Ebba Wergeland og Johan Lund
Institutt for allmenn og samfunnsmedisin, Universitet i Oslo
- 3 «**Folketrygden – voksende koloss med leirfotter**»
Hans-Johan Breidablik
9. okt 2003. tidsskrift DNL
- 4 **Egne fotografier og opplevelser hos involvert helsepersonell**
- 5 «**Hvis vi mener alvor**»
av Ebba Wergeland

En som er løsemiddelskadet og har kjemikalie-intoleranse. Og er en del av problemet og løsningen.

Med vennlig Tony

ARBEIDSMILJØSKADDES LANDSFORENING

Hvem er vi, hva gjør vi, hva vil vi ?

Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F) er en partipolitisk og religiøst uavhengig interesseorganisasjon for personer med sykdommer eller skader som har eller kan mistenkes å ha sammenheng med arbeidsmiljøforhold. Initiativet til foreningen ble tatt og styres av arbeidsmiljøskadde selv.

A.L.F skal fremstå som et ressursorgan i arbeidet med å forebygge og informere om løsemiddel- og andre arbeidsmiljøskader relatert til omgang med helseskadelige stoffer, og å gi opplysninger til de som vil vite mer om disse problemene.

A.L.F har likemannstilbud i alle lokallag. Likemannsarbeid går ut på at personer innen A.L.F, gjennom private samtaler, deler erfaringer med andre som har liten eller ingen kjennskap til problematikken rundt skader eller sykdommer ervervet i forbindelse med utøvelse av sitt yrke. Dette er en viktig del av arbeidet A.L.F gjør.

A.L.F søker alltid å ha et tett samarbeid med de offentlige myndigheter, fagforeninger, bedriftshelsetjenester, arbeidsgivere og verneombud.

A.L.F er tilsluttet Norges Handikapforbund og vi kan tilby de samme medlemsfordeler som andre NHF-medlemmer får.

A.L.F er landsomfattende med lokallag/kontakter i alle fylker.

A.L.F utgir et eget medlemsblad, «Syndrom». Bladet utgis 4 ganger per år og presenterer aktuelt stoff, nytt fra lokallagene og annen viktig informasjon.

A.L.F har et eget fagråd sammensatt av eksperter innenfor jus, psykologi, yrkeshygiene, arbeidsmedisin, trygdekompetanse og sosialt arbeid.

A.L.F skal foruten det å ivareta interessene til de med ervervete sykdommer og skader grunnet arbeidsmiljøet, også ivareta interessene til de pårørende.

A.L.F skal ivareta interessene til de som kan være utsatt for å bli påført sykdommer eller varige skader under utøvelse av sine yrker.

A.L.F skal arbeide for å bedre forholdene i forbindelse med diagnostiseringen av sykdommer og skader grunnet arbeidsmiljøet.

A.L.F skal drive informasjonsarbeid om skadevirkninger og konsekvenser, og hva en bør ta hensyn til for å unngå skader, for eksempel bruk av nødvendig og hensiktsmessig verneutstyr.

A.L.F skal arbeide for å opprette rehabiliteringstilbud for arbeidsmiljøskadde i Norge.

A.L.F skal markere foreningen i sammenhenger der risikoen for skader er stor.

Vårt arbeid bygger på at alle mennesker har samme grunnleggende behov og at alle mennesker er likeverdige. På bakgrunn av dette aksepterer vi ikke at sykdom eller skader skal resultere i økonomiske eller sosiale ulikheter.

Vi vil, bl.a. gjennom samtaler med pårørende, øke kunnskapen og forståelsen for de arbeidsmiljøskaddes problemer med å mestre hverdagen sosialt.

Vi vil gjennom vårt informasjonsarbeid og ved hjelp av våre erfaringer og kunnskaper øke motivasjonen hos yrkesutøvere og bedriftsledere til å arbeide aktivt for å bedre helse, miljø og sikkerhetsarbeidet i bedrifter hvor dette er nødvendig. Vi vil arrangere kurs og seminarer hvor helsepersonell, bedriftsledere, vernepersonell og yrkesutøvere kan delta.

JA, jeg ønsker å melde meg inn i Arbeidsmiljøskaddes Landsforening

Navn _____

Adresse _____

Postnr _____ Sted _____

Epostadr _____

- Løsemiddel-/kjemisk/annen arbeidsmiljøskade
- Husstandsmedlem/pårørende
- Interessemlem
- Ønsker opplysninger om kollektivt medlemskap

Sendes
i frankert
konvolutt.

**Arbeidsmiljøskaddes
Landsforening
Postboks 9217 Grønland
0134 OSLO**

Hva er løsemidler?

Løsemidler er væsker som løser opp faste stoffer. Løsemidlene vil under bruk gå over i damp eller gassform og trekkes ned i lungene via åndedrettet og føres videre ut i kroppen via blodbanen. Mange løsemidler har evnen til å trenge gjennom huden og føres videre rundt i kroppen. På grunn av halverings- tiden blir organiske løsemidler lagret i kroppens fettvev og kan forvolde skade i hjerne og nerve- cellene. På grunn av sine kjemiske egenskaper kan de over tid skade sentralnervesystemet. De kan også skade slimhinner og indre organer som lever og nyrer.

Hva er Isocyanater?

Isocyanater er ikke et løsemiddel, men et kjemisk stoff som finnes i en hel rekke produkter som benyttes bl.a. i bil, møbel og bygningsbransjen. De som arbeider i bilbransjen, f. eks. med oppretting, billakkering og bilglass, kommer i kontakt med isocyanater gjennom kjemikalier, lim og lakkprodukter. Dessuten vet man at isocyanater frigjøres ved oppvarming. Dette er spesielt aktuelt ved sveising og annet mekanisk arbeid som utvikler varme og som foretas på lakkerte og andre behandlede flater. Det har lenge vært kjent at kontakt med isocyanater kan medføre akutte og kroniske helseskader, som for eksempel lunge- og hudsykdommer. Nyere forskning har vist at dette problemet sannsynligvis er mye mer omfattende enn man tidligere har trodd.

Hva er MCS? (Multi kjemisk overfølsomhet)

Mange yrkesaktive, som har fått ødelagt helsa på grunn av skadelig kjemisk påvirkning, har i tillegg utviklet MCS. Tilstanden kjennetegnes ved at de som rammes reage-

rer med sykdomssymptomer på kjemiske stoffer, selv i meget lave konsentrasjoner. Tilstanden opptrer relativt ofte sammen med andre helseskader, som for eksempel løsemiddelskader, astma og skader på slimhinner.

De som blir syke får symptomer fra flere organsystemer, oftest fra sentralnervesystemet og luftveiene. En del personer får i tillegg psykiske problemer, som kan skyldes virkninger av det kjemiske stoffet i seg selv, eller belastninger som følge av sykdommen.

Pårørende

Når en person blir utsatt for en skade relatert til bruk av helseskadelige stoffer, får dette store konsekvenser for familien. Det vil igjen gi seg utslag i den skaddes situasjon og kan i mange tilfeller medføre til psykiske belastninger for alle, i tillegg til sykdommen. Det er derfor viktig at de pårørende, sammen med den skadde, blir informert om hva en løsemiddelskade eller annen kjemisk helseskade innebærer, hvorfor den skadde har endret personlighet og hvordan en best skal takle en vanskelig familiær situasjon.

Mangel på slik kunnskap hos de pårørende skaper ofte unødige konflikter. Arbeidsmiljøskaddes Landsforening har som et av de viktigste formålene å tilrettelegge for en større forståelse og kunnskap omkring denne problematikken. Vansker med å mestre aggressivitet er et sosialt handikap. For å skjule sine problemer med det er det vanlig at den skadde isolerer seg, og ofte er det ektefellen som må representere familien utad.

Med andre ord får den skadde ofte stadig færre kontakter med andre, og blir mer og mer avhengig av sin ektefelle og øvrige familie.

Løsemiddel- og andre kjemiske helseskader kan i mange tilfeller ikke helbredes, men man kan lære seg å leve med dem.

MEDLEMSFORDELER

Som hovedmedlem i Arbeidsmiljøskaddes Landsforening (A.L.F) er du i tillegg fullverdig medlem i Norges Handikapforbund. Du får en rekke gode, nyttige og varierte medlemstilbud både igjennom A.L.F og NHF. Medlemskontigenten må være betalt for å kunne benytte seg av medlemsfordelene.

Råd og veiledningstjeneste.
Rettighetsinformasjon.

Rabattordninger på: Bensin, hotell-
opphold, feriereiser og bilutleie.

Bli medlem nå!

Gunstige forsikringsordninger.
Medlemskap i NAF til redusert pris.

NHF's feriehytte m/anneks kan
leies til svært gunstige priser.

Medlemskontigent per 1.1.2003

Kr 270,- for hovedmedlemmer/interessemedlemmer

Kr 135,- for husstandsmedlemmer

A.L.Fs lokallag og kontaktpersoner

Akershus lag av A.L.F

Leder Thor-Ole Larsen
Petter Korset vei 2, 2040 Kløfta
Telefon: (p) 63 94 68 88
E-post: thor-oll@online.no

Aust-Agder lag av A.L.F

Leder Jens Olav Solli
Gml. Sandvigsvei 21
4816 Kolbjørnsvik
Telefon: (p) 37 01 11 25
Mobil: 90 60 12 33

Buskerud lag av A.L.F

Leder Jan Arne Dammen
Revefaret 47, 3033 Drammen
Telefon: (p) 32 88 55 07
Mobil: 90 59 31 53
E-post: arnedamm@online.no

Finnmark lag av A.L.F

Leder Bjørn-Erik Reiersen
Marienlund 21 B, 9511 Alta
Telefon: (p) 91 55 76 00

Hedmark

Norges Handikapforbund
Folkets Hus, 2326 Hamar
Telefon: 62 54 09 50
E-post: helseskader@nhf.no

Hordaland

Norges Handikapforbund
Kokstadveien 46 B, 5257 Kokstad
Telefon: 55 11 99 50
E-post: helseskader@nhf.no

Møre og Romsdal lag av A.L.F

Leder Frode Steen Gunstensen
Moen, 6440 Elnesvågen
Telefon: (p) 71 26 50 82
Mobil: 99 74 66 72
E-post: frodegunstensen@c2i.net

Nordland

Norges Handikapforbund
Bergveien 67, 8250 Ankenesstrand
Telefon: 76 96 01 15
E-post: helseskader@nhf.no

Nord-Trøndelag lag av A.L.F

Leder Bjørg Ø. Mostad
Myraveien 6, 7710 Sparbu
Telefon: (p) 74 14 35 11

Oppland lag av A.L.F

Leder Tove Kalbakken
Austadfeltvn 130, 2838 Snertingdal
Telefon: (p) 61 18 32 99

Oslo lag av A.L.F

Leder Eldbjørg Juvik
Edv. Munchs vei 59, 1063 Oslo
Telefon: (p) 22 32 00 13

Rogaland lag av A.L.F

Leder Jenny T. Hadland
Brekken, 4360 Varhaug
Telefon: (p) 51 43 06 25

Sogn og Fjordane

Norges Handikapforbund
Postboks 382, 6801 Førde
Telefon: 57 82 26 68
E-post: helseskader@nhf.no

Sør-Trøndelag lag av A.L.F

Leder Grethe Lian
Postboks 3520
7419 TRONDHEIM
Telefon: (p) 73 52 81 23
E-post: grlian@online.no

Telemark lag av A.L.F

Leder John André
Porsgrunnsvegen 19 A, 3730 Skien
Telefon: (p) 35 52 12 83

Troms lag av A.L.F

Leder Leif G. Morland
Venusveien 40, 9024 Tomasjord
Telefon: (p) 77 63 95 96
Internettadr.: <http://home.no.net/alf troms>

Vest-Agder lag av A.L.F

Leder Lars Kristian Hille
Postboks 168, 4502 Mandal
Telefon: (p) 38 26 11 65

Vestfold lag av A.L.F

Leder William Leonhardsen
Ferjegata 5, 3187 Horten
Telefon: (p) 33 04 42 10
E-post: w-leonh@frisurf.no

Østfold lag av A.L.F

Leder Rolf Hansen
Carl Sibberns vei 7 A, 1598 Moss
Telefon: (p) 69 25 48 36